

BORBOLA JÁNOS

A kota és a ház

Az emberiség ősidők óta védekezik a természet viszontagságai ellen. Természetes búvóhelyek hiányában maga készítette menedékeit, épített maga köré különböző anyagokból, szükségletének megfelelő méretű/alakú zárható teret/fedelet. A neolitikumból ránk maradt *tumulus*ok kötömegei mellett feltehetően kevésbé maradandó – szerves anyagokból készült – hajlékokat is építettek, sőt, ha az eleink sátraira gondolunk, elképzelhető, hogy hordozható/húzható nádból/ágakból/mulandó anyagokból készült 'házakkal' is rendelkeztek.

Nem volt kivétel ez alól a Nílus menti ősi kultúra sem. Egyébként a pontos rendeltetését tekintve mindmáig felderítetlen, valószínűleg kultikus célokat szolgáló piramisok, templomok mellett, házakat, lakhatásra alkalmas – a települések fejlődésével együtt változó formájú, és különböző használatú – épületeket készítettek. Az emberiség legrégebbi szókincsének tehát az egyik alapszava minden bizonynyal a *ház* jelentésű szó, illetve annak mindmáig nyomom követhető változatai.

Az itt következő elemzésben a nyelvünkben ma is honos *ház* szavunk eredetét tesszük nagytónk alá. A teljesség igénye nélkül sorra vesszük a nemzetközi etimológusok hasonló jelentésű és hangalakú szavakról alkotott megállapításait, s ütköztetjük azokat a TESZ adataival. Menet közben mérlegre tesszük a magyar nyelvben feltételezett szabályos tendenciaszerű hangváltozások ide vonatkozó tételeit is. Alaposabban körülnézünk a **kota* → *ház* szavunk „háza-táján”, mert ha nem elégedünk meg az akadémiai levezetés *K*→*H* és *T*→*Z* hangzóváltás gépies szajkózásával, meglepő eredményre jutunk.

Mielőtt belemerülnénk elemzésünk bemutatásába, ismerkedjünk meg az általunk követett módszerrel, és határaival.

Kiindulásképpen nézzünk a térképre, s rögtön megállapíthatjuk, hogy Földünk Európának nevezett kis sarkát – velünk együtt – különböző nyelveket beszélő népek meglehetősen sűrűn lakják. Ha azzal a sokat emlegetett józan paraszti ésszel gondolkodunk, elképzelhetetlen, hogy az emberiség egyik alapszava – a *ház* – ezeknél a szomszédos népeknél ugyanazon hangtani váza és jelentése ellenére a mienktől eltérő eredetű lenne.

Márpedig az MTA álláspontja szerint az csak merő véletlen, hogy a magyar *ház* szó, pl. a német *Haus*, a holland *huis*, az angol *house*, a dán, svéd *hus* szavakkal azonos jelentést takar, és azokkal hang-

alakja összecseng. Nagyjaink szerint a *ház* szavunk az uráli **kota* ősalakból származik, míg Európa velünk akár szomszédos népeinek hasonló alakú, és jelentésű szavai a (gemein-) germanisch **hūsa* kikövetkeztetett ősetimológiára vezethetők vissza. Mint látni fogjuk ennek az ugyancsak csillaggal jelzett tőnek *származása tisztázatlan*: Herkunft unklar.

Javaslatunk a következő: vizsgálódásunk idejére tegyük félre a szabályos hangváltásokról belénk sulykolt nyalábszerű tendenciákat, hangtörvényeket, és maradjunk a tények kézen fogható valóságánál. Félreértés ne essék, az adatgyűjtés közben nem a szavak jelentését kívánjuk fejtegetni, sőt nem is származtatjuk azokat! Ezt már megtették mások előttünk. Mi csak egymás mellé tesszük, és természetesen mérlegeljük a nemzetközi etimológusok ezirányú, napjainkban is érvényes eredményeit, és – akár elfogadjuk, akár elutasítjuk azok jogosságát – megkíséreljük újdonsült ismereteinket a régiek közé illeszteni. Módszerünk tehát a kikövetkeztetett csillagos ősetimológiák, és vonzatainak közvetlen összehasonlítása! Határait pedig a józan paraszti ész határai képezik...

I./ Adatgyűjtés

Kezdjük gyűjtésünket a Nílus völgyében!

Köztudott, hogy a hieroglifák egyik szerepüként fogalmakat jelölhetnek. Ezek az ún. ideogrammak. Gardiner rendszerezése szerint az „O₁ □□ house.

Ideo. in □□ pr. 'house'.¹ A transliterációs értékeként feltüntetett *P-R* mássalhangzós váz a *port*-tól a *pal*-otán keresztül a *pir*-amisig többféle épületet is takarhat. Kevésbé ismert, de számunkra legalább ennyire érdekes, az „O₄ □ reed shelter in fields.

Ideo. in □□ h 'room(?)'.² Fordításunkban: 'O₄ □ nádból készült menedék a mezőn/szabadban. Ideo. 'szoba(?)'. Hangértéke tehát *h*, jelentése nádból készült menedék. Ma *kunyhónak*, *háznak* nevezhetjük.

Harmadiknak bemutatjuk Gardiner M₃-as jelét is:

„M₃ ∞ branch. Ideo. in ∞ | ht 'wood', 'tree'.³

¹ Gardiner, *Egyptian Grammar* Third edition (Oxford, 1994), 492.

² Gardiner, *op. cit.*, 493.

³ Gardiner, *op. cit.*, 479.

Ami annyit tesz: M₃ (fa)ág. Ideogramma | transz-literációja *ht* 'fa(anyag), (élő)fa'.

Tehát hangalakja *K-T*, magyar hangzósítása *köt*-ni lehet.

S itt álljunk meg, hagyjuk egyelőre magukra a hieroglifákat. Helyette folytassuk a másik végén, s nézzük meg, hogy miképpen vélekedik az akadémiai levezetés a *ház* szavunk eredetéről:

„**ház** 1195. /.../ Ősi örökség a finnugor korból; vesd össze.: osztj. V.[vachi osztják]., Vj.[vaszjugáni osztják] *kat* 'ház'; zürj. V.[vicsegdai zürjén]-*ka*: *ker-ka* 'ház, lakóház, szoba' (*ker* 'gerenda'), P.[permjék zürjén] -*ku*: *ker-ku* 'ház'; vojt. Sz. [szarapuli vojták] -*ka*: *kor-ka* 'ház' (*kor* 'gerenda'), -*ko*: *vu-ko* 'malom' (*vu* 'víz'); cser. KH. [hegyi cseremis] *kù-δδ* 'cseremis nyári kunyhó'; md. E.[erza mordvin] *kudo*, M.[moxa mordvin] *kud* 'ház, lakószoba'; finn

kota 'kunyhó, főzőház'; észt *koda* 'ház, épület, nyári konyha'; lp. N. [norvég lapp] *goatte* 'sátor'. A finnugor alapalak **kota* lehetett. – A szó eredetileg fakéregből, állati bőrből készített sátorfélélet vagy földkunyhót jelenthetett./.../ – A szó indoeurópai kapcsolatai további vizsgálatot kívánnak.”⁴

Tekintve, hogy egyesek a finnugor szilánknyelvben több tájszólását különböztetnek meg, a könnyebb követhetőség kedvéért a felsorolásban szereplő nagybetűs rövidítéseket szögletes zárójelek között teljes alakjukban is közöltük.

A továbbiak követéséhez érdemes megjegyezni, hogy nyelvészeink szerint a szabályos hangváltások eredményeként a veláris hangzó előtti ősi *K* ma → *H*-nak ejtendő, ugyanakkor a szóközi/szóvégi *T* napjainkra → *Z* értékű hanggá fejlődött. Így vált a magyar nyelvben a **KoTa* uráli etimológia → *Ház* szavunkká.

Kicsit nehezményezzük, hogy miért éppen mi vagyunk a fenti szabályra az egyet példa, hiszen a *TESZ* felsorolásában szereplő ún. testvérnépek, azaz a:

	vachi osztják	: <i>kat</i>
	vaszjugáni osztják	: <i>kat</i>
	vicsegdai zürjén	: <i>ka</i> : <i>ker-ka</i>
	permjék zürjén	: <i>ku</i> : <i>ker-ku</i>
<i>*kota</i> →ház	szarapuli vojták	: <i>ka</i> : <i>kor-ka</i> ; <i>ko</i> : <i>vu-ko</i>
	hegyi cseremis	: <i>kù-δδ</i>
	erza mordvin	: <i>kudo</i>
	moxa mordvin	: <i>kud</i>
	norvég lapp	: <i>goatte</i>
	finn	: <i>kota</i>
	észt	: <i>koda</i>

...fütyültek a finnugor hangváltásról alkotott akadémiai elképzelésekre, náluk, ugyanannyi idő elteltével a *K-H* változás egyáltalán nem történt meg! Na meg a vogulok miért maradtak ki a felsorolásból? Ők nem építettek kunyhót/házat/kotát? Hogy van az, hogy a finnugor ág egyik alapszavát, a **kota* ősetimont, ők már meg sem örökölték, viszont népünk nevét – a ma érvényes eredetizetés szerint – részben tőlük kaptuk?

Hirtelenjében kérdezzük meg azt is, hogy a

	északi vogul	: <i>χūt-</i>
	tavdai vogul	: <i>khōt-</i>
	pelimi vogul	: <i>kūt</i>
<i>*kate</i> →hízik	vaszjugáni osztják	: <i>kätəm</i>
	kazimi osztják	: <i>χδΛδtī, χδtΛδtī</i>
	kondai osztják	: <i>xöttem</i>

csaknem hasonló hangértékű *hoz*, *húz* és *híz* szavunk is hasonló változáson ment-e keresztül? Figyelem, csak a szóközi magánhangzók térnek el egymástól!

„**hízik** 1211. Ősi örökség az ugor korból; vö.: vog. É. *χūt-*, T. *khōt-* 'hízik', P. *kūt* 'hízik'; osztj. Vj. *kätəm* 'zsíros, kövér', Kaz. *χδΛδtī, χδtΛδtī* 'hízik', KO. *xöttem* 'ua'. Az ugor alapalak **kate-* lehetett. – A magyar szó mély hangrendűsége megfelel a származásának, a mai többelseji *i*-nek korábbi *ī* volt az előzménye.”⁵

⁴ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, TESZ 2, Akadémiai Kiadó (Budapest 1995), 76.*

⁵ *TESZ 2, op cit., 125.*

„**hoz** 1372. Bizonytalan eredetű. Talán a *húz* ige szóhasadással elkülönült változata. /.../– Finnugor egyeztetése nem fogadható el.”⁶

„**húz** 1300. Ósi örökség az ugor korból; vö. vogul.T.

	tavdai vogul	: <i>kat</i>
* <i>kut3</i> → <i>húz</i>	alsó-kondai vogul	: <i>χât</i>
	szoszvai vogul	: <i>χat</i>

A fenti felsorolásokban szereplő, sőt, a következőkben bemutatásra kerülő magánhangzók helyességét ebben a munkánkban nem feszegetjük, példánk bemutatásánál kritikus megjegyzések nélkül egyszerűen egy az egyben vesszük át őket. Együttal megjegyezzük: nyelvészeink még a mássalhangzók ősi hangalakjait sem tisztázták kellőképpen, így nem lehet komolyan venni a magánhangzók kiosztására tett nyakatekert igyekezetüket sem! Vizsgálódásunk szempontjából egyébként ez csak másodlagos, az alábbiakban sokkal nagyobb súlyt helyezünk a szavak mássalhangzós vázának összehasonlítására.

Lám-lám! A *híz* ige nének még ugyan vogul, és osztják megfelelői vannak, de az emberiség egyik alapszavának tekinthető magyar *húz* ige a legjobb esetben is csak a vogulig vezethető vissza. És a többi uráli ’nyelvtészsvér’ hogyan *híz*ott, ill. *híz*ta az igát? Nem kívánunk feleslegesen akadékoskodni, de egyszerűen számunkra hihetetlen, hogy a TESZ által is megkülönböztetett, az Ob alsó folyásaként megjelölt nyelvterületen beszélt 15 vogul/manysi nyelvjárásból, és az ugyancsak ott gyűjtött osztják/hanti 19 nyelvjárásból összesen csak 6 ismeri a *híz*ni ige nék levezetett ún. **katε* ősalakját. Mi több! Kapaszkodjanak meg, mert a hozzánk legközelebb álló két nyelv, együttesen 34 nyelvjárásból – írj és mondd – csak három vogul tájszólásban található meg a nyelvészeink szerinti levezetett **kut3*→*húz* ige megfelelője. Helyesbítünk, hiszen jelentésük is csak periférikusan azonosítható, a három vogul igealak *szakít/ránt* értelme nem a *húz*, inkább a *zúz* jelentéssel vethető össze.

A csúcstól mégis a *hoz* ige nék jelenti: „Finnugor egyeztetése nem fogadható el.”

Nocsak! Nagy lehetett a riadalom az etimológusok körében, amikor a *ház* szavunkat *kotá*-sítva kiderült, hogy valójában sem a *húz*, sem a *hoz* ige nék általuk feltételezett szabályos hangváltásokkal levezetett alakja nem található meg tömegesen a vogul, és az osztják dialektusokban. Ismételjük: két, összesen 30.000 lelket számláló „népecske” 34 nyelvjárásáról beszélünk! Bábeli zűrzavar! A szavak mássalhangzós váza viszont közös: ház – híz – húz – hoz.

kat-, AK. *χât*-, Szo. *χat*- ’szakít, ránt’. Az ugor alapalak **kut3* lehetett. – Más finnugor egyeztetése, egy feltett indulatszó származékként való magyarázata, valamint török származtatása téves.”⁷

Ekkor született meg a szóhasadásos eredetizetés. A *húz*-ból – igen, abból a három nyelvjárásos **kut3*→*szakít/ránt*→*húz*-ból – választották le az értelmét. Előtte meg szerintük ne *húzzon*, főleg ne *hozzon* senki semmit. Helyesbítünk: a *-hoz/-hez/-höz* rag az uge mégis kivétel. Namármost... az véletlenül sem a *hoz* közeledést jelentő ige nékből származik, melyről megtanultuk, hogy „finnugor egyeztetése nem fogadható el”, hanem a *hozzá* határozószóból, melynek csodák-csodájára mégis egy „önállóan nem adatható **hoz*- alapszava [viszont] ősi örökség az ugor korból”. Normális körülmények között azt mondhatnánk: eddig és nem tovább! Ha egy szó (önállóan) nem adatható, akkor az akkor sem adatható, ha az egyik leggyakoribb ragrendszerünk levezetése áll, vagy bukik rajta! A TESZ mégis négy osztják szóra vezeti vissza ezt az „önállóan nem adatható” alapot, melyek a közelséget jelölik. „Vö. osztják V [vachi osztják], Trj [tremjugani osztják] *kūtəŋ* ’közelség, hely valami mellett’, O [obdorszki osztják] *χōza* ’-hoz, -hez, -höz’, DN. [felső demjankai osztják] *χāt*: *əixātio-ŋ* ’tizenegy’. Tudják még követni? Persze ez a még soványnak sem nevezhető négy adat ismét elegendő volt finnugor emléken nevelkedett etimológusainknak az ősetimológia megállapítására. Lám: „Az ugor alapalak **kuč3* lehetett ’valaminek az oldala, széle’ jelentéssel. [Kételedőknek ’mentségül’ hozza fel, hogy] „Az ugor *č* ~ magyar *z* megfelelés ritka.”⁸

Szépen állunk! A *hoz* ige nék szorgos nyelvészeink szerint (esetleg) késői szóhasadás terméke (tehát nem finnugor eredetű), erről a továbbiakban aztán nagy a csend; a *hozzá* határozó (később névutó) viszont a 34 tájszólásból 4 esetben mégis fellelhető, tehát holtbiztosan ugor alak. Ezzel úgy érzik, megoldották az úton-útfélen használt *hoz/hez/höz* rag eredetét. Ősetimonját a **kuč3* alakban határozták meg.

⁶ TESZ 2, *op cit.*, 153

⁷ TESZ 2, *op cit.*, 177

⁸ TESZ 2, *op. cit.*, 154

	vachi osztják	: <i>kūt̪əŋ</i>
* <i>kuć</i> → -hoz/-hez/-höz	tremjugani osztják	: <i>kūt̪əŋ</i>
	obdorszki osztják	: <i>χōža</i>
	felső demjankai osztják	: <i>χāt̪</i>

A vogulok itt is a nagy távollevők seregét erősítik. Jegyezzük meg ezt is, a későbbiek megértéséhez szükségünk lesz rá.

A margóra szántuk:

Az emberiség egyik alapszavát a *hoz-visz* ikerszavak képezik. A *visz* ige mind a vogulban, mind az osztjákban 'többszörösen' megtalálható.⁹ Hogyan van az, hogy a párja – a *hoz* ige – viszont mindmáig az ugor tájszólásokból hiányzik? Vagy talán elégtelen, esetleg szelektív volt nagyjaink gyűjtése? Ám, ha a fent említett *húz* → leszakadva belőle a *hoz* teóriát vizsgáljuk, akkor még rosszabbul állunk: az ugor nyelvtestvérek (talán mindmáig) *szakítottak/rántottak*, majd *vittek* mindent magukkal. A *hoz*-niről náluk szó sem lehetett...

Ismét felmerül az alapkérdés:

Gondolkodhatunk-e másképpen is? Kötelez-e bennünket, kötelez-e mindenkit vagy bárkit az a néhány „nyelvészeti nagyságunk” által összeállított, de az egyetemi hallgatók, és más halandók számára már követhetetlen/megítélhetetlen *csillagos „ős-szó-halmaz”? A fentiek ismeretében mennyire tekinthető a szabályos hangváltások tendenciájáról terjesztett alaptétel bizonyítottnak, s kötelező-e a magyar szavak eredetének vizsgálatánál annak szolgamódra végzett alkalmazása?

A döntést önökre bízunk.

Mi, a kételkedők táborában, nyugodtan állíthatjuk: nem kötelező! Létezik másik megközelítés is.

A *ház* szavunk tárgyalása során a TESZ szerkesztői szükségesnek látták a következő mondatot hozzáfűzni: „A szó (**kota*, sic!) indoeurópai kapcsolatai további vizsgálatot kívánnak.” Kereken, ez még nem tisztázott!

Ezennel vesszük a fáradságot, és a józan paraszti ész által diktált határok között, összehasonlítjuk az ősi **kota*→*ház* szavunkat a hasonló/azonos jelentésű és hangalakú **kuta*→**hūs* indoeurópai párjaival és származékaival.

II./ Összehasonlítások, kérdések

Mint már jeleztük a tendenciaszerű szabályos hangváltásokat vizsgálódásunk idejére félretesszük, s ettől a kolonctól megszabadulva először a **kota* kikövetkeztetett uráli ősgyök esetleges mai magyar változatát/változatait keressük a TESZ gyűjteményében.

Nem okozott különösebb meglepetést, hogy találat helyett átirányítottak a *kotkodácsol* címszóhoz. Igen, ott szerepel a *kota* szó (1794), mint tyúkhívogató, hangutánzó eredetű szavunk. De nemcsak a TESZ, hanem a Czuczor-Fogarasi páros is hangutánzó töre vezet vissza ezt a szóbokrot. Ergo, nem is érdemes tovább keresgelnünk, hiszen minden a helyén van, s nyugodtan hátradőlhetünk. Nagyjaink tudják, hogy a **kota*-ból jóval korábban (még az uráli együttélés idején) már *ház* lett, így ez a hangalak a magyarból törvényszerűen eltűnt.

Kicsit azért rontja röpke örömmünket a Magyar Táj-szótárban talált hosszú magánhangzós változata: a *kóta*. Hát ez mi?

„*Kóta*: nagy gyékény-nyaláb, mely macskakötélhez van kötve s a víz fölszínén úszva mutatja a pontot, a mely felé keríteni kell; akkor használják, mikor a látott halat fogják (Balaton mell. Herman O. Halászat K.)”¹⁰

„*kóta*¹ fn *kóta*, <kerítőhalászatban> gyékényből vagy kákából nyalábszerűen összekötött v. kosár alakúra font halászszerszám, amely a víz színén lebegve jelzi a lemerített háló helyét.”¹¹

Tehát hosszú *ó*-s változatában halászati szakkifejezés.¹²

De hiszen a *fonott kosár*..., csak nem...? Ugyanez a halászati szakkifejezés megvan a felnémetben is, sőt a holland nyelv mindmáig ezt a szót használja a *viskó*, *szegényes hajlék* megnevezésére. Emlékezzünk-e még Gardiner szavaira: „□ reed shelter in fields”, azaz nádból készült menedék a szabadban/mezőn?

Ugyanakkor ismereteink szerint *eKitze* [~, ~n] puttony, hátikosár.

¹⁰ Szinyei József, *Magyar Táj-szótár* (Nap kiadó Bt., 2003), 1189.

¹¹ *Új Magyar Táj-szótár* 3., Akadémiai Kiadó (Budapest, 1992), 510.

¹² Akit további részletek is érdekelnek ajánljuk Czuczor-Fogarasi szótárának forgatását, mert: „KÁTA, (1) fn. tt. *kátát*. Kassai J. szerint a Hegyalján a *gyalom* öblének, illetőleg farkának a neve. Azonosnak látszik *kada* szóval.”

⁹ TESZ 4, *op. cit.*, 152: Vogul: *βü'* Tawda-D→*visz*; *βəγ* Unter-Konda-D→*visz*, *βiy* Sosva-D→*visz*. *op. cit.*, 159: Osztják: *wəjəm* Konda-D→*visz*.

„Kietz, Kiez [ki:ts] 0.1<slavisch nederzetting in Noord-Oost-Deutland in de nabijheid v.e. burcht> 0.2 visserswijk, stadsbuurt <oorspronkelijk door vissers bewoond>→ afgelegen buurt, nest, 0.3 gore buurt, hoerenbuurt.”¹³ Ami annyit tesz: '0.1/ szláv település Északkelet-Németországban egy erődítmény közelében. 0.2/ halásznegyed, városnegyed <eredetileg halászok lakták>, félreeső terület, fészek. 0.3/rosszhírű negyed, kurvanegyed.'

“**kot** [armoedig huis] ▪ in de vroegere Zeeuwse plaatsnam *Cota* 1038, *cot* 1290▪ **middelnd.** *kot, kote*, **middelhd.** *kot*, **oudeng.** *cot*, **oudnoors** *kot* [hut]; waarschijnlijk is het woord van germ. oorsprong en dan te verbinden met **hd.** Kietz [visserswoongebied]. Kietze [draagkorf], **noors dial.** *køyta*[takkenhut]; de oorspr. betekenis zou dan zijn 'buigen', 'welven'.

'**kot** [nyomorúságos ház] ▪ korábbi Zeeuwse helységnevén *Cota* 1038-ból, *cot* 1290-ból ▪ **középfelnémet** *kot, kote*, **középnémetalföldi** *kot*, **ó-angol** *cot*, **ó-norvég** *kot* [kunyhó], a szó valószínűleg germán eredetű, és akkor összeköthető a felnémet Kietz-cel [halásztelepülés]. Kietze [fonott kosár], **norvég dialektus** *køyta* [ágakból font kunyhó]; eredeti jelentése valószínűleg 'hajlítani', 'fonni'.'

kota, kotta [stad] ▪1886▪ <**maleis** *kota* [stad, burcht], uit het dravidisch, vandaar ook in het oudindisch *kuṭṭha* [brucht].”¹⁴

'**kota**, kotta [város] ▪1886▪ <**maláj** *kota* [város, erődítmény], a dravidából származik, innen az ó-ind *kuṭṭha* [erődítmény].'

Hüledezve nyugtázzuk, hogy a *kota* szó a felnémet, az angol, a norvég nyelvterületen is közhasználatú szó, sőt, ha jobban körülnézünk a mai németben is megtalálható egyik változata:

„**Kate** *Sf* »Hütte« *per. nnd.* (16. Jh., älter *kot(e)*), *mndd.* *kot(t)e*, *mndl.* *cote*. *Ae.* *cot* »Hütte«, *ae.* *cote* »Stall«, *anord.* *kot n.* »Hütte« weisen auf g. **kuta-/ö* »Hütte, Stall«. Daneben mit Hochstufe (**kautjōn*) *ae.* *cyte*, *nnorw.* (dial.) *køyta* »Waldhütte«. Herkunft unklar.”¹⁵

Fordításunkban:

'**Kate** főnév »kunyhó« periférikus szókinccs alnémet (16. század, régebbi *kot(e)*), középnémet *kot(t)e*, középnémetalföldi *cote*. Ó-angol *cot* »kunyhó«, ó-angol. *cote* »istálló«, ó-északi *kot* a semleges »Hütte/kunyhó« utalnak a közös-germán **kuta-/ö* »kunyhó, istálló«-ra. Emellett felsőfokkal (**kautjōn*) ó-angol *cyte*, újnórvég (dialektus) *køyta* »erdei kunyhó«. Eredete tisztázatlan.'

**kuta*→ *Kate* →kunyhó

Itt álljunk azért meg egy szusszanásra, s rendezzük gondolatainkat!

A német etimológusok ti. nem állítanak kevesebbet, minthogy a ma is *kunyhó* jelentésű felnémet *Kate* szó eredete a **kuta-/ö* »Hütte, Stall« jelentésű feltételezett csillagos alakba tömöríthető. Ez a származtatás viszont *tisztázatlan!*

Igen, nem tévedés, jól látták! Az ősi germán alak: **kuta!* Vö.: az uráli **kota*, és a vogul **kut3*→*húz* ősetimológiával.

A figyelmes olvasó előtt ezek után már nem lehet titok, hogy a *kot, kote, cot* kunyhó jelentésű szavak kikövetkeztetett ősi alapja a g. (germán) **kuta*, és az uráli **kota* azonosak. Ha hiszünk az etimológusoknak, akkor a szláv halászok közvetítéssel érkezett ez az ősetimológia Északkelet-Németországba, s valószínűleg a Balaton környékére is.

Az persze rejtély, hogy hogyan került a szlávok nyelvébe az uráli **kota*, alias g.**kuta* ősszó?

Egyébként komoly gondot a túl késői átvételek mellett a maláj, dravidai/ó-ind *kota, kotta, kuṭṭha* változatok okozzák, hiszen a kalandos kedvű szláv halászok a **kuta* szavukkal valószínűleg ilyen messzire azért mégsem merészkedtek.

Másrészt jóval korábbi migrációról olvashatunk a kémikus-archeológus R. de Jonge, és az Amsterdami Egyetem Experimentele és Educatieve Archeológiai Tanszékének professzora G. Ijsereef tollából. A magyarul egy árva szót sem beszélő szerzőpáros a hollandiai Zwolle-től délre eső ősi temetkezések feltárásakor a következő megállapításra jutott:

“De noordelijke neven-alignment van de grafheuvels kan duiden op de plaats van herkomst: 45° NB, en de zuidelijke zou de richting kunnen aangeven: 45° ZO. Pakken wij er nu een atlas bij, dan komen wij uit op een locatie in voormalige Noord-Joegoslavië of Hongarije aan de Donau. Algemeen beschouwt men de Klokkebekermensen als afkomstig uit deze Donaulanden. Zou deze alignment en de ligging van de dode – met zijn hoofd naar het oosten en zijn blik naar het zuiden – daar nog aan refereren? Wij kunnen het uiteraard niet bewijzen, doch achten het zeer waarschijnlijk.”¹⁶

Fordításunkban:

‘A sírdombok északi mellék-alignmentje utalhat a származásuk helyére: 45° NB, a déli pedig az irányt adhatja meg: 45° ZO. Vegyük elő az atlaszt, s akkor megtaláljuk ezt a helyet a korábbi Jugoszláviában

¹³ Van Dale, *Groot woordenboek Duits Nederlands* (Utrecht, Antwerpen, 1990), 736.

¹⁴ Van Dale, *Etymologisch woordenboek*, Van Dale Lexicografie, (Utrecht/Antwerpen, 1989), 477.

¹⁵ Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Walter de Gruyter(Berlin/ New York 2002), 477.

¹⁶ R. de Jonge & G. Ijsereef, *De stenen spreken* Kosmos-Z&K Uitgevers, (Utrecht/ Antwerpen, 1996), 173.

vagy Magyarországon a Duna mellett. A Klokkebeker¹⁷ embereket általános nézet szerint ezekből a Duna-menti országokból származtatják. Feltehető-e, hogy ez az alignment, és a halott fekvése – fejével keletre, miközben dél felé néz – erre utalna? Természetesen ezt nem tudjuk bizonyítani, de nagyon valószínűnek tartjuk.’

Más szóval az őskorban a Duna mellékéről elszármazott emberek sírjukat úgy tájolták, s halottaikat arccal délkelet felé helyezve úgy temették el, hogy azok holtukban is ősi otthonukat, a mostani Duna-Tisza összefolyásának környékét láthassák. És megismételjük: mindezt a magyarul nem tudó, holland archeológusok állapították meg, tételezték fel.

Természetesen a hajdan volt népek már akkor magukkal vihették mesterségük mellett szókinsüket is.

De ha már az etimológusok a szlávokhoz kötötték a *Kitze* – *kóta* halászati szakkifejezés terjedését, kanyarodjunk mi is vissza a szlávok szókinséhez.

„**кѹшня** ▪ шалаш лесорубов в лесу ▪, арханг. (Подв.). Ср. *кѹчки, кѹща, исконнорусск. соотвѣствие* (на **кучня*) праслав. **котја*.

Ami annyit tesz: **’kúsnya** ▪ a favágók fonott kunyhója az erdőben ▪ az archaikus *кѹчки, кѹща*, az ó-oroszban **кучня*, ó-szláv **котја*.

кѹща ▪ шатер, шалаш, хижина ▪ Заимств. из цслав.; ср. ст.-слав. **кѹшта** *οχηνή* (Супр.), болг. *кѹща* ▪дом▪, сербохорв. *кѹћа* ▪дом, кухня▪, словен. *кóса* родственные *кѹмавь*; Другие сближают с *кут*, или с греч. *κοντός* ▪шест, багор, жердь ▪, *κατά* ▪вниз, по▪ др.-кимр. *kant*, ирл. *cét*.”¹⁸

kúcsa ▪ sátor, fonott kunyhó, kaliba ▪ A liturgikus szlávól származik, hasonlítható a sztaroszláv **кѹшта**, a bolgár *kicsa* ’ház’; a szerb-horvát *кѹћа* ▪ ház, konyha ▪; a szlovén *kócsa*. További összekötések a görög *κοντός* ▪ oszlop, kampó, pálca ▪, *κατά*.’

Azaz fából/ágakból fonott *kunyhó, ház, konyha*.

Ó-szláv etimológiája **котја*→*kunyhó*.

Aztán némi keresgélés után a *TESZ*-ben is megtaláltuk a magyar párját.

Íme:

„**kútya** 1493: „Ad locum wigo *kwthya*” hn.(OkISz) /.../ J: 1. 1493:?’kunyhó, viskó; elendes Häuschen, Hütte’. – Szerb-horvát eredetű; vö. szb.-hv. *kūća* ’ház’ (SRSI. 365). – A szb.-hv. *ć* ~ m. *ty* meg-

felelésére vö. *gatyа, kótyavetye*. A rövid szb.-hv. *ű* helyén álló *ú* (*kútyа*) magyar nyúlás eredménye. /.../ – Belső keletkezésű szóként, valamint szerb-horvát közvetítésű oszmán-török jövevényként való magyarázata nem fogadható el. – A dunántúli nyelvjárások szava.”¹⁹

Akármennyire is furcsállják, megint nincs tévedés. Nagyjaink szerint a ’kunyhó, viskó’ jelentésű *kútyа* tájszavunk a *gatyа* és *kótyavetye* mintájára a szerb-horvát nyelvből elsajátított kölcsönzésnek számít, melyről még azt is illik tudni, hogy nem belső keletkezésű magyar szó, s nem is oszmán-török jövevényt. Ott ugyanis nincs (?) megfelelője.

És itt szusszanjunk ismét egyet!

Ha ti. a kemény ’t’ hang helyett lágy változatát, a palatalizált ’ty’ hangot vesszük, akkor máris nyilvánvaló az ugyancsak *kunyhó*t jelentő *kúta*→*kútyа* és az uráli csillagos ősgyök **kota* közötti összefüggés. Az *olólulú* veláris magánhangzóink ejtésén nem érdekes fennakadni, gondoljunk csak a *ló-lú* stb. nyelvjárási változatokra.

Mielőtt további összehasonlításokra vetemednénk érdemes megismerkednünk Czuczor-Fogarasi magyarázatával is:

„**KÚTYA**, (kúty-a) fn. tt. *kútyát*. Molnár Albertnél am. kunyhó, kaliba. A horvátoknál házat jelent. Hasonló a német: *Hütte*. Gyöke *kuty*, megvan a magyar *kutyor, kutyorék, kutyorodik, kutyorló* szókban. I. KUTY.”²⁰

Kiemeljük: a szó gyöke szerintük a *kuty*.

Ezek értelmében most már mi is eldicsekedhetünk az uráli **kota* ősalak változatlan formájú és azonos jelentésű alakjával a *kútyа*-val, mely ugyancsak megszólalásig hasonlít a germán **kuta-*, és Czuczor-Fogarasi szerinti *kuty*-nak nevezett gyökhöz. De... megtaláljuk az ó-szláv **котја* alakban is. Közös tulajdonságuk a feltűnő hangtani azonosság mellett azonos jelentésük.

Ugyanakkor, ha jól értettük, a *TESZ* – igaz közvetve – nem állít kevesebbet, minthogy a *ház* jelentésű ősi **kota* uráli ősetimológia eltűnt nyelvünkben (ugye átalakult *ház-zá*), majd kimutatható szerb-horvát közvetítéssel ismét „visszaörököltük” azt. Ezt diktálja a józan paraszti ész...

Arról pedig mélyen hallgatnak, hogy hogyan került a szlávok nyelvébe ez az „ős-uráli” szó! Mai formája nyelvünkben a lágy *t*-és változata, azaz a *kútyа*; jelentése: viskó, kunyhó.

¹⁷ Harangformájú edényeket készítettek, innen a *klokkebeker* nevük.

¹⁸ Vasmer Max, *Russisches Etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg, 1950-58), 439.

¹⁹ *TESZ 2, op. cit.*, 687.

²⁰ Czuczor Fogarasi 3, *A magyar nyelv szótára* (Pest, 1862), 1220.

A margóra szántuk:

„KÓTYÁL, (kóty-a-al) áth. m. *kótyált*. 1) Árverez. *Elkótyálni* az adósnak holmiját. 2) Átv. ért. minthogy a kótyán gyakran potomáron vesztegetik el a jószágot, am. pazarol, prédál, veszteget, hiába való éldeletekért ad ki valamit. *Rövid idő alatt egész örökségét elkótyálta.*”²¹

Viszont, ha már a *kútya*-nál tartunk, nézzük meg a rövid *u*-s változatát, a *kutya*, a négy lábú társunk etimológiáját is:

„**kutya** 1511. **J.** 1. 'hitvány ember'. 2. 'kiskutya, kutyakölyök. /.../ Hangutánzó eredetű állathívogató szó, illetőleg ennek főnevesülése, majd más szófajokká való fejlődése. Elsődleges funkciójában a kölyökkutya vinyogását, nyüsztését jeleníthette meg.”²²

„**eb** 1138/1329. **J.** 1. 'kutya; Hund'; 2. 'hitvány ember'. /.../ Ősi örökség az ugor korból; Az ugor alapalak **emp* lehetett. – A m. *ë* ~ obi-ugor **ä* hangmegfelelés ritka. Az eredeti hangalakot feltehetően a magyar szó örizte meg. – törökből való származtatása téves.”²³

A *kutya* szavunk latin betűs rögzítése tehát csak később jelentkezik → 1511-ben, s akkor is leginkább a *hitvány embert*, esetleg a *kiskutyát* jelenti. Ősi örökségként a *TESZ* helyette az *eb* szavunkat említi.

Fogalmazzuk meg első kérdéseinket, az alapkérdéseket:

A malájoktól a norvégokon keresztül az angolokig széles sávban elterjedt *kunyhó*, *viskó* értelmű szó – beleértve a dravida/ó-ind változatot, az Urál lejtőit és a szerb-horvát vidéket is – változatlan hangtani vázzal a **kuta*, esetleg *kuty*, **kotja*, aliás **kota* tövekre vezethető vissza. Józan paraszti ésszel gondolkodva elképzelhetetlen, hogy ezek a tövek egyszerre, ill. egymástól függetlenül alakuljanak ki. Sőt! Egymásról mit sem tudva, évezredekön keresztül egymás mellett működjenek, hogy aztán mi, a későbbi bugyuta utódai egyszer azt az uráli **kota* etimonnak nevezhessük, másrészt ugyanazt az ősetimont a germán **kuta* /*kuty*-nak tituláljuk.

- *Melyik tő, csillagos etimológia a helyes?*
- *Melyik etimológia származik korábbról, s akkor a másikat miért nem tekintjük szóátvételnak?*
- *A bemutatott esetekben, beleértve a TESZ-ben felsorolt uráli szilánk-népeket is a *kota - *kuta vázak k és t hangjai változatlan formában öröklődtek tovább. Súlyos kivételt csak a magyar nyelv képez. Miért?*

²¹ Czuczor Fogarasi 3, *op. cit.*, 1031.

²² *TESZ* II, *op. cit.*, 686.

²³ *TESZ* I, *op. cit.*, 701.

- *Ezeknél a népeknél miért nem működött/működik a veláris hangok előtt álló szókezdő K → H, és a szóközi/szóvégi T → Z hangzováltás?*

- *Mi az oka annak, hogy ez a jelenség a magyarban, úgymond csak tendenciaszerűen érvényesül?*

* * *

A kérdéseket egyelőre nyitva hagyjuk. Helyette nézzük meg a *ház* szavunk *indo-germán* megfelelőinek etimológiai levezetését is:

Haus *Sn std.* (8. Jh.) mhd. *hūs*, ahd. *hūs*, as. *hūs*. Aus g. **hūsa*-n. »Haus«, auch in gt.-*hūs* (nur in *gudhūs* »Tempel«, sents gt. *razn*), anord. *hūs*, ae. *hūs*, afr. *hūs*. Herkunft unklar. Verwandtschaft mit ↗ *Hütte* ist anzunehmen, so daß **hūsa*- wohl auf **hud-s-a*- (mit Dentalschwund und Ersatzdehnung) zurückgehen wird. Ein Zusammenhang mit gr. *keīrthos* n. »Versteck, Höhle, Tiefe« und seiner Verwandtschaft ist denkbar, aber nicht naheliegend. /.../ Ebenso nndl. *huis*, ne. *house*, nschw. *hus*, nils. *hús*; ↗ *Gehäuse*, ↗ *hausen*, ↗ *Hütte*.“²⁴

Fordításunkban:

„**Haus** főnév (semleges) (8. század) közép-felnémet *hūs*, ó-felnémet *hūs*, ó-szász *hūs*. A közös germán **hūsa* tőből (származik). »Haus«, a gótban is *-hūs* (csak a *gudhūs* »Tempel« <azaz, isten háza, templom>, különben a gótban *razn*), az ó-norvégban *hūs*, az ó-angolban *hūs*, az ó-frízben *hūs*. **Származása tisztázatlan.** Rokontása a ↗ *Hütte* szóval elfogadható, úgyhogy a **hūsa*- a **hud-s-a*- keresztül (a dentális hang lekopásával, és kiegészítő nyúlással) vezet vissza. Összefüggése a görög *keīrthos* n. »búvóhely, üreg/barlang, mélység«, és rokonsága elképzelhető, de nem kézenfekvő. Ide tartozik az új-holland *huis*, az új-angol *house*, az új-svéd *hus*, az új-izlandi *hús*; ↗ *ház*, ↗ *lakni*, ↗ *kunyhó*.“

Európa szerte ismert ősi szó. Szinte változatlan hangalakja és jelentése nemcsak a gót, a szász, és a felnémet sajátja, de a norvég, az angol, a fríz, a holland, a svéd, s akár az izlandiak nyelvében is megtalálható.

A germán ősetimológia: **hūsa*→*ház*. Magyarul azt gondolnánk: HÚZ – HÚZ-ZA.

„**huis**[woning] ▪ in de vroegere Gelderse plaatsnaam *Munihchusen* <893>, **oudnl.** *hus* 901-1000, **middelnl.** *huus* ▪ **oudsaksisch**, **oudhd.**, **oudfries**, **oudeng.**, **gotisch** *hus*, **oudnoors** *hūs*, van een i.-e. stam met de betekenis 'bedekken', waarvan ook zijn afgeleid **lat.** *custos* [bewaker], **gr.** *keuthein* [bedekken, verbergen], **welsh** *cuddio* [verbergen],

²⁴ Kluge, *op. cit.*, 397.

oudindisch *kuhara*-[grot], *kuhu*- [nieuwe maan], **eng.** *to hide* [verbergen].²⁵

Fordításunkban: →

'**huis** [lakás, ház] ▪ a korábbi gelderlandi helységnév *Munihchusen* <893>, **ó-németalföldi** *hus* 901-1000, **közép-németalföldi** *huus* ▪ **ó-szász**, **ó-felnémet**, **ó-fríz**, **ó-angol**, **gót** *hus*, **ó-norvég** *hús*; az indo-európai fő jelentése 'befedni', amiből a **latin** *custos* [őr], **görög**. *keuthein* [befedni, eltakarni], **welsh** *cuddio* [eltakarni], **ó-indiai** *kuhara*-[barlang], *kuhu*- [újhold], **angol**. *to hide* [eltakarni, eldugni] vezethető le.'

Finnül a *ház* egyébként *talo*, a *kota* szó náluk is viskót jelent...

Érdekességként mellékeljük a Nibelung-énekek *Klage* részéből az alábbi idézetet, melyben a „hus” szó nemcsak a német ősalakhoz hasonlítható, hanem – az akkori Magyarország határáról lévén szó – akár a magyar *ház* szavunknak is felfoghatjuk.

„In der „Klage” zum Nibelungenlied erscheint unter den klagenden Frauen, welche die im Etzels Burg gefallenen Helden beweinen, auch die Herzogin Adalind, die Tochter des kühnen Sintram. Von diesem sagt der Dichter der „Klage“, daß dieser tapfere Recke im Ostland ein „hus“, ein festes Haus, an der Ungarngrenze besessen habe, von dem Pitten den Namen herleitet.”²⁶

Tehát: 'A Nibelung-énekek *Klage* (siratóének) részében megjelenik a sirató asszonyok között, akik az Etzels Burg-nál elesett hősokeket siratják, Adalind hercegnő is, a kühni Sintram lánya. Róla mondja a *Klage* költője, hogy ez a bátor dalia a keleti országrészben egy „hus”-t, egy épített házat a magyarok határánál birtokolt, akinek a nevét Pittenből származtatja.

Nem lehet kétség, a Nibelung-énekek *Siratójában* szereplő, a magyar határon lévő biztos épületet, a költő **hus**-nak írta. Mi pedig vesszük a bátorságot és azt egyszerűen **ház**-nak nevezzük.

Harmadiknak vegyük ide az Európában szintén elterjedt *huta/égetőkemence/kohó* szavunkat is.

Hütte *Sf std.* (9. Jh.), mhd. *hütte*, ahd. *hutta*. Zu derselben Grundlage (g. **hud-*) wie *Haus*. Ne. *hut* u.a. sind aus dem Deutschen entlehnt. Als *Hütte* wurde von den Bergleuten auch der Bau bezeichnet, in dem Erz geschmolzen wurde, daher **Hüttenwerk** und **Glashütte**; auch **verhütten**.²⁷

'Mint *Hütte* a bányászok a formáját is megnevezték, melyben az ércet olvasztották ki, innen származik a kohászat és az üvegége-

tés; a kohósítás is.'

A germán ősetimológia: g. **hud-* → *huta*.

hut [houten woning] ▪ *hutte*, *huette* [hut, schuurtje] 1475 ▪ < **middelhd.** *hütte*, **oudhd.** *hutta* [hut, tent]: van dezelfde stam, met de betekenis 'bedekken' als *huid* en eng. *to hide* [verbergen].²⁸

'**hut** [faház] ▪ *hutte*, *huette* [kunyhó, fészter] 1475. Mindkettő azonos töről származik, jelentése 'befedni' mint a bőr, és az angol *to hide* [betakarni/befedni].'

„**huta** 1526. J: 1. 'a fémét érceiből kiolvasztó üzem'. 2. 'sófőző üzem'. 3. 'üvegolvasztó kemence, üvegyártó üzem'.

Felnémet eredetű; vö. ófn. *hutta*, kfn. *hutte*, *hütte* 'sátor; kunyhó, bódé; a fémét érceiből kiolvasztó üzem', úfn. *hütte*, R. *hutte*, ir. ném. *Hütte* 'kunyhó, menedékház; huta'. A német szót különböző korokban számos európai nyelv átvette, némelyik francia, lengyel stb. közvetítéssel; vö. pl.: ang. *hut* 'kunyhó, bódé'; sp. *huta* 'vadászlak kunyhó' fr. *hutte* 'ua.'; cseh *hut* 'kohó, huta' szlk, le. *huta* 'ua.' or. R. *zýma* 'üveghuta'; stb.– A m. *huta* egy korai úfn. **huttə*, esetleg **hutə* alakból származtatott.²⁹

„**HUTA**, (1), fn. tt. *hutát*. Jelent általában, olvasztó kemenczét, intézetet, kohot, pl. *üveghuta*, *vashuta*. Rokonnak, sőt közönségesen egynek tekintetik a német *Hütte* szóval, lengyelül *huta*, finnül *cota*, svédül *hydda* stb. Egyébiránt magyar elemzéssel gyöke volna a fuvást jelentő, s *fu* hanggal különben is rokon *hu* vagy *hő*, melylyel meleget lehelünk, pl. midőn a havat, jeget el akarjuk olvasztani, s innen *da* vagy *ta* raggal lett *hu-da* vagy *huta* (= *hőde*, l. **HÖD**), azaz melegítő, olvasztó hely vagy eszköz, tűzhely; s magyarul épen csak ezen értelemben használják, midőn a német *Hütte* stb. más jelentéssel is bír. Eléjön *hőd* egy 1145-diki oklevélben: „super fossato quopiam Heudes hasvanya (Hődes-ásványa) vocato.” (Jerney Nyelvkinccsek). Azonban vannak *Hutta* helynevek is, melyek már kétségtelenül a német '*Hütte*' módosulatai.”³⁰

A *hő+dalia* → *hu-da* → *hőde* alakok levezetése feltételezhető. Az összefoglalásban erre még vizsgatérünk.

Úfn: **huttə* / **hutə* → *huta*.

Fárasztó felsorolásunk végére hagytuk Czuczor-Fogarasi nagy ívű, kimerítő leírását:

²⁵ Van Dale, *op. cit.*, 389.

²⁶ Pitten város 1100 éves fennállásának évfordulójára kiadott emlékkönyv: *1100 Jahre Pitten*. Herausgegeben vom Marktgemeinde Pitten, 30. oldal.

²⁷ Kluge, *op. cit.*, 429.

²⁸ Van Dale, *op. cit.*, 391.

²⁹ *TESZ* II, *op. cit.*, 175.

³⁰ Czuczor-Fogarasi II, *op. cit.*, 1758.

„**HÁZ**, fn. tt. ház-at, harm. szr. ~a. Megvan a latinolasz *casa*, spanyol *casa, caza*, német *Haus*, dán, svéd *hus*, angol *house*, wend *hisha*, horvát *kusha, kutja*, a szanszkrit *kutisz, kutasz* (bekerítés, ház); *kut* (föd, tartalmaz) gyöktől; továbbá a különféle finn ágakban előforduló: *koti, kota, kat, chot, choat, koat* szókban. Mind ezeket öszvehasználtván látjuk, hogy köz gyökük *ha, ho, hi*, vagy keményebben kiejtve *cho, ko, ka, ku*, melyek a magasságot, födelet, tetőt, takarót, héjat, kérget jelentő *ha, he, hi, ho, haj, héj*, magyar gyökökkel részént rokonok, részént ugyanazok. V. ö. HA gyök. E nyomok után indulva a ház magyarban is elemezve am. *ho-az* v. *ha-az*. 1) Általán és legszélesb ért. födél, takaró, héj, pl. *csigaház, gombház, gyöngyház, makkház, magház, lélek háza* (test). Ördög bujjék a lelked házába, azaz testedbe. 2) Szorosb ért. födött, tetős, héjas épület, azaz építész szabályok szerént bekerített és födelezett térség, különféle czélokra használva. *Bolondház, bordélyház, csapház, élésház (= kamara), fenyőtőház, fogház, fürdőház, kávéház, könyvház, kocsmaház, malomház, méhház, oskolaház, őrház, postaház, présház, serfőzőház, serház, szentegyház, tanácsház, tárház (= tárul szolgáló ház; a tár tartót, nem tartalmat jelent), tisztház, töményház, vámház, zálogház. Isten háza, ország háza, vármegye háza, város háza, falu háza stb.* 3) Még szorosb ért. Emberek lakásául szolgáló épület. *Némely népek nem házakban, hanem sátorok vagy föld alatt laknak. Házat építeni. Alház, felház; két, három, négy emeletes ház. Kőház, faház, sárház. Szegletház. Uri ház, paraszt ház. Fehér ház. Fekete ház, fehér kenyér.* (Km.). *Halottas ház*, ahol t. i. halott fekszik. *Hátán*

háza, kebelében kenyere. (Km.). *Sem háza, sem tüze.* (Km.). 4) A háznak egyes különös része, mennyire bizonyos czélra van szánva, nevezetesen némely tájszokás szerént am. szoba. *Vendégház, első ház, hátszó ház, cselédház. Ágyas ház. Ebédlő ház. Előház. Fonóház. Siralomház*, melyben a halálra ítelt rabokat vesztés előtt harmadnappal ki szokták tenni. *Vetkőző ház.* 5) Képes kifejezéssel több emberek társulata, kik egy házban laknak, vagy egy töről eredtek. Különösen a) Egy házban lakók. *Az egész ház talpon van. Az egész ház betegen fekszik. Föllármázni a házat.* b) Család, melynek szükségeiről és kényelméről egy közös főnök gondoskodik. *Ház ura, ház asszonya. Nagy házat tartani, vinni. Házát télrelvalóval ellátni. Házáról gondoskodni. A mennyi ház, annyi szokás.* (Km.). *Uri házból, jó házból való. Kereskedő ház. Egyik nevezetes ház csődöt vallott.* c) Szélesb ért. nemzetség, melynek egyes ágai valamely köz törzsökből származnak; mi különösen a fejedelmi, s főbb nemesi nemzetségekről mondjuk. *Az Árpád-, Hunyady- és Báthory-házak férfi-ágról kihaltak. Ausztriai ház. Anjoui házból eredt magyar királyok.*”

III./ Megállapításaink, következtetéseink

A fenti – sajnos így is az áttekinthetőség határát súroló – felsorolás után, térjünk át adataink csoportosítására, kiértékelésére.

Vegyük először sorra a származtatott csillagos etimológiákat:

Finnugor	:	*kota	→	ház
Ugor	:	*katε	→	hízik
Ugor	:	*kut3	→	húz
Germán	:	*kuta	→	Kate →kunyhó
Ó-szláv etimológia	:	*kotja	→	kunyhó.
Indoeuro./Germán ősetimológia:	:	*hūsa	→	ház
Germán ősetimológia	:	*hud-	→	huta.
Új-felnémet	:	*huttε / *hutε	→	huta.

Majd emeljük ki közülük az indoeurópai/germein-germán csillagos etimológiákat. Szemmel láthatóan három, egymástól eltérő mássalhangzós vázú, kikövetkeztetett *csillagos ősalak, három különböző jelentéssel rendelkező szócsoportot eredményezett. Az indoeurópai etimológusok – tisztán követhetően – nem mosták össze a három szó jelentését, azaz megkülönböztetik a ház, a kunyhó és a huta szavak csillagos töveit.

További összehasonlításainkhoz, és innentől kezdve

esetleges levezetéseinkhez is ezeket használjuk:

- 1./ kunyhó jelentésű *kuta
- 2./ ház jelentésű *hūsa
- 3./ huta jelentésű *hud

Lám! Milyen érdekes... A tanulmányunk elején bemutatott uráli példákhoz hasonlóan itt sem érvényesül a K→H és T→Z ún. szabályos, tendenciaszerű hangváltás!

³¹ Czuczor-Fogarasi II, op. cit., 1484

*kuta→ kot →	middelnd.	: kot,kote,	*kota→ ház m.	
	middelhd.	: kot,	vachi osztják	: kat
	oudeng.	: cot,	vaszjugáni osztják	: kat
	oudnoors	: kot	vicsegdai zürjén	: ka: ker-ka
	felnémet	: Kietze	permjék zürjén	: ku: ker-ku
	noorsdial.	: køyta	szarapuli vojták	: ka: kor-ka;
→ kota , kotta [város]				: ko: vu-ko
maláj		: kota	hegyi cseremisz	: kü-δδ
[város erődítmény]			erza mordvin	: kudo
ó-ind		: kuṭṭa	moksa mordvin	: kud
[erődítmény]			norvég-lapp	: goatte
→ Kate »Hütte«			finn	: kota
alnémet		: kot(e),	észt	: koda
középalnémet		: kot(t)e,	→ kútya magyar → viskó	
középniederland		: cote.	szerb-horvát	: kùća 'ház'
*kotja→ күшня az arch.		: күчки,		
		: күща,		
ó-oroszban		: *кучня,		
ó-szláv		: *kotja.		

A fentiekből már az első ránézésre is nyilvánvaló, hogy mind az indoeurópai *kuta/*kotja ősetimológiák, mind az uráli *kota ősetimon napjainkig bizonyíthatóan – hangváltás nélküli – K-T (illetve annak a lágy T, és zöngés változatával írt) más-salhangzós vázú szavakat eredményezett. Nem csoda, hiszen a fent jelzett szavakból vezették le szorgos nyelvészek azokat. A szavak jelentése egyöntetűen *fonott kunyhó, erődítmény*. Nem kell különösebb fantázia ahhoz, – egyébként a józan paraszti ész is ezt diktálja –, hogy egyenlőségjelet tegyünk a *kuta = *kotja = *kota ősetimológiák közé. Sőt! A felsorolásban szereplő szavak közös őse nem az önmagában senkinek semmit sem jelentő kot gyök lehetett, hanem annak magas változata, a magyar, de ugyancsak a vogul köt-ni igénc.

Van Dale helyesen határozta meg a norvég

*kitke / *kütke	tavdai vogul	: köt-
	szarapuli vojták	: ketki
	finn	: kytkeä
	észt	: kütke

Bizonyára önök is észrevették, kibújt a szög a zsákból!

Reméljük, emlékeznek még a *kota tárgyalásakor tett csalódott megjegyzésünkre, mikor is hiányoltuk a vogulok házat/kunyhót jelentő K-T mássalhangzós vázú szavait. A választ ezennel megkaptuk. Tisztán olvasható a magyar köt jelentésű, és hangalakú vogul köt szó, a házik értelmű khot, és a húz jelentésű kat szótövek. Ezek között – furcsa módon – a

dialektus'køyta' tárgyalásakor [ágakból font kunyhó]; eredeti jelentése valószínűleg 'hajlítani', 'fonni', magyarul *kötnifonni*. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy mind az ún. indoeurópai nyelvek, mind az ún. uráli csoport azonos szótőre vezethető vissza. Közös tő...

De mielőtt messzebb mennénk, lássuk, mit mond a TESZ a kötni szóról:

„**köt** 1130-40/ 12 –13. század. **J:** 1. <kötelet, szalagot stb.> csomóz, valahová erősít./.../ Ősi örökség a finnugor korból; vö.: vog. T. köt- 'köt'; vojtt. Sz. ketki [.: kitki-]'befog, felhámzó'; finn kytkeä 'köt, megbilincsel megköt; észt kütke 'marhakötőfék'. A finnugor alapalak *kitke- vagy *kütke- lehetett. /.../ Más finnugor egyeztetése, indoeurópai rokonítása és török származtatása téves.”³²

ház/kunyhó jelentésű már nem fért meg. Álljon példaként a TESZ IV, 147-152. oldalain szereplő vogul szógyűjtemény, melyben a ház/kunyhó értelmű szó egyáltalán nem szerepel. Pontosabban nagyon is! Hajlékaikat akkortájt (sőt sokáig utána is) kötötték! Ágakból, nádból, bőrből stb. Sejtésünk szerint pontosan ez lehetett az etimológusok gondja. Hiszen az esetleges ház/kunyhó jelentéssel a kötni szó azo-

TESZ II, op. cit., 626.

nosítható lenne nemcsak az indoeurópai alakokkal, vö.:

'**kot** [nyomorúságos ház] ▪ korábbi Zeeuwse helységnév Cota 1038-ból, *cot* 1290-ből ▪ **középfel-német** *kot, kote*, **közép-németalföldi** *kot*, **ó-angol** *cot*, **ó-norvég** *kot* [kunyhó], a szó valószínűleg germán eredetű, és akkor összeköthető a felnémet Kietz-cel [halásztelepülés]. Kietze [fonott kosár], **norvég dialektus** *køyta* [ágakból font kunyhó]; eredeti jelentése valószínűleg 'hajlítani', 'fonni.'

...vagy a szláv:

kúsnya ▪ a favágók fonott kunyhója az erdőben ▪ az archaikus *кучку, куща*, az ó-oroszban **кучня*, ó-szláv **kotija*.

kúcsa ▪ sátor, fonott kunyhó, kaliba ▪ A liturgikus szlávból származik.

..., hanem a magyar szavakkal is!

kóta¹ *kóta*, <kerítőhalászatban> gyékényből vagy kákából nyalábszerűen összekötött v. kosár alakúra font halászszerző, amely a víz színén lebegve jelzi a lemerített háló helyét.

kútya 1493: „Ad locum wigo *kwthya*” hn.(OkISz) /.../ **J**: 1. 1493:?'kunyhó, viskó.

Szerb-horvát átvétel? Aligha. Az örökös kérdés, hogy ki, kitől, mikor, mit vett át? Egyáltalán! Attól, hogy a szerb-horvát nyelvben megtalálhatók a hasonmásai, még nem jelenti rögtön azt, hogy a mi szavunk tőlük származik?

Minden esetre a *TESZ* neves szerkesztői ide is néhány tilalomfát állítottak: „Más finnugor egyeztetése, indoeurópai rokonítása és török származtatása téves”. Kezdjük rögtön azzal, hogy a szlávok tudunkkal az indoeurópai nyelvcsalád egyik ágát képezik.³³ Magyarul... szóátvétel egy szláv nyelvből, egyúttal szóátvételt jelent az indoeurópai nyelvcsaládból is. Ez a tilalomfa tehát rossz helyen áll, öngól!

Másrészt mitől ez az arrogáns magabiztosság? A több tucat ugor nyelvjárás ellenére (a *TESZ* szerint 34) csak egy-egy vogul-vojták-észt-finn szót sikerült kínkeservesen összehordani a feltételezett *K-T* **kit-ke/*kütke* ősetimon alátámasztására, nevezetesen a *köt-ketki-kytkeä-kütka* szavakat. És a többi finnugor nyelvvel mi a helyzet? Az 1/20-a valaminek nem lehet annak (azaz az egésznek) egyúttal a reprezentánsa sem. A tudomány az ilyen szégyenletes „alátámasztást” más ágaiban jogosan *kivételnek* nevezi! Ez alapján bármit megtiltani enyhén szólva durva hibának számít: „Más finnugor egyeztetése...téves”.

³³ Lásd A. Schleicher *Indoeurópai nyelvcsaládok*, vagy W. Schmidt *hullámrajza* ábráit Fodor István, *Mire jó a nyelv-tudomány?* című munkájának 40. oldalán. ISBN 963 506 409 8

Úgy tűnik, valamit nagyon takargatni kellett!

És ezzel elvethetjük a magyar *ház* → **kota* származtatási elméletet. Hiszen a földrészünkön mindenütt ismert **kota* ősalak a magyarban is *kótalkútya* maradt. Ezeket a viskókat jobbára mindenütt fonták, kötözték stb. Sőt! Elvethetjük a szabályos tendenciaszerű hangváltások elméletét is, hiszen nem csak ez az egy levezetés, hanem vele együtt sok más is megdőlt, melynek beláthatatlan lefolyású láncreakció lesz a következménye.

NB.: Hogy a szappanbuborékot melyik pontján érintjük teljesen mindegy, az eredmény ugyanaz... szétpukkad

Lássuk csak... a *ház* szavunkról el kellene ismerni, hogy az szintén a magyar *húz* igéből származik, sőt egész Nyugat-Európa ezt a szót őseinktől vette át. S hogy a példáinknál maradjunk, a *huta/Hütte* szó pedig a magyar *hő* szóhoz vezethető vissza (vö.: Czuczor-Fogarasi levezetésével: „Eljön *hőd* egy 1145-diki oklevélben”).

És ez már sajnos nemcsak nyelvészeti kérdés, ergo: nem engedhető meg!

Megoldásként ki kellett hagyniuk a vogulokat a *ház* szavunk levezetéséből, sőt, a vogul *kötni* szót is sürgősen ki kellett kerülni, mert hátha valakinek eszébe jut a *köt* igénket a vogul *köt* szón keresztül a **kotával* azonosítani. Kapóra jött az ún. uráli összetett alak, a magyarban szinte felismerhetetlen **kütke* (*köt-ki, ki-köt* ?) ősetimológia. Persze, ha valaki kicsit odafigyel, fejcsóválva nyugtázza jelentését: marhakötőfék, megbilincsel, felhámoz stb.

Így is éppen elég bajt okozott a *húz*, de főleg a *hoz* szavunk eredeztetése.

A *húz* szavunk **kut3* – nagyon szegényes – visszavezetéséről fentebb már megemlékeztünk. Mondanunk sem kell, hogy a *TESZ* által bemutatott három vogul alak nem képviseli a 34 ugor (vogul/osztyák) törzs szókincsében bizonyára jelen lévő *húz* értelmű szavakat. S tetézve mindezt némi jelentésváltozást is el kellett fogadtatniuk: a magyar *húz* szó ún. ősalakjainak a voguloknál ugyanis *szakít/ránt* jelentése van.

A *hoz* ige levezetése még siralmasabb. Nagyjaink szerint a *hoz* igénknek nincs is finnugor háttere. Valószínűleg elfogytak a szóba jöhető K-T mássalhangzós tövel rendelkező, kicsit is ide vágó ugor igék! Súlyosbítja ezt a problémát a hasonló hangalakú és jelentésű *-hoz/-hez/-höz* rag széles elterjedt-

sége. Ezzel a finnugor levezetés híveinek mindenféleképpen el kellett számolni.

Lássuk, hogyan történt:

A *hozzá* szó tárgyalásakor bemutatottakhoz a következőket fűzhetjük: „Az oszjtj. -á latívuszrag, az -δη denominális főnévképző. Az oszjtják DN. szó jelentése tkp. 'egyhez tíz'. Az ugor alapalak **kučz* lehetett 'valaminek az oldala, széle' jelentéssel. Az ugor *ć* ~ magyar *z* megfelelés ritka.”³⁴

„A régi nyelvi adatok szóbeljei *j* hangjának eredete nincs tisztázva. Annyi bizonyos, hogy a rokon nyelvi adatokban előfordul *ř*, *ž* hang palatális voltával nem függ össze. A *hozzá* alak hasonulással jött létre a korábbi *hozjá*-ból. Az N. *hozja* hangátvetéses forma. A *hëjzá*, *hezzá*, *hëzzá* stb. *ë-je* az *á* előtti szótagban történt elhasonulás eredménye. – Határozószóból névutói használaton keresztül vált határozószóvá, illetőleg – határozóraggá. Raggá válása már a 12. század előtt megtörtént. Mint határozórag a -*hoz* határozórag szerepeiben használatos.”³⁵

Összefoglalva a fenti magyarázatot: először is megállapították, hogy a *hoz* igénk nem finnugor eredetű, (számukra sajnos) nincs *K-T* vázú, hasonló jelentésű szóalak az „össz-ugor szókinsben”. A -*hoz/-hez/-höz* rag viszont mégis egy önállóan nem adatható **hoz-* [alapszóra] vezethető vissza, mely „ösi örökség az ugor korból”! A továbbiakban gondot okozott, hogy „az ugor *ć* ~ magyar *z* megfelelés ritka.” Sőt, a levezetéshez szükséges szóbeljei *j* eredete sem tisztázható, nem függ össze sem a *ř*, *ž* hang palatális voltával, sem a csillagok járásával; viszont: „a *hozzá* alak hasonulással jött létre a korábbi *hozjá*-ból”. De mindez még nem elég! Mert... tudományos feltevésükben az eredeti *j-s* határozószóból először névutó keletkezett, majd most már a *j*→*z* hasonulással ismét visszaalakult a két *zz-s* határozószóvá! Reméljük, tudják még követni, mert ebből az át- majd-visszaalakult határozószóból lett aztán a ma is, de a 12. század előtt már kialakult, -*hoz/-hez/-höz* ragunk. Legalább is nyelvészeink mind a mai napig ezt a verziót fogadják el.

Viszont... ha az ugor nyelvekben ma is jelen levő *K-T* vázat *köt/kötni/kiköt* alakban hangzósítjuk, akkor csaknem mindenhol, és abban a keservesen összehordott négy oszjtják dialektusban is magától a helyére ugrik az ősi jelentésbeli összefüggése. A *marha-kötő-féktől* kezdve az *egy-köt-tízhez* = *tizenegy* szavaknak semmi köze a *hozzá* határozószóhoz. Újabb szusszanás után... s a *fonna-kötni* igék jelentését ismét végiggondolva térjünk csak vissza a nagyjaink által ajánlgatott hangutánzáshoz: *kotko-*

dács, kotlós, kotnyeles, kotor, kotyor, kotyog, kótyagos stb. A szócsalád közös alapja szerintük a *kotkod-koty* hangutánzó, csirkehívogató, kotyogó szavunk. Hangutánzó jellegét nem vonjuk kétségbe, viszont alaposan kiegészítjük. Merthogy... nemcsak hangutánzó szó!

A háttérben a *kömi* szó húzódik meg. A *kotlós*, amikor *kotlik* a megváltozott hormonhatások következtében testhőmérséklete megemelkedik. Tollai szétállnak, és ráül a tojásokra azokat testmelegével kikölni. A természet egyik mindennapos csodája. Namármost... szalmával bélelt fonott kosárra szokás ültetni a kotlóst, illetve többfelé hasonló fonott kosárral/kassal le is takarják (valószínűleg a meleget igitkeznek így megőrizni). Emlékeznek még az elején jelzett halászati eszközre, a fonott kosárra? Magyar neve a *kóta*.

Nyelvészeink szerint a *kotyog* igénk is hangutánzó, bár a *kotlós* hangját ebben fellelni hajánál fogva előrángatott érvelés. Inkább a fonott felszínnek kevésbé illeszkedő, durva mivoltára utal: *kotyog, lötyög*. Még messzebb esik a vélt hangutánzó alaptól a *kotor*, és a *kotyor* szavunk. „**kotyor 1792 J**: 1. bokros tüskés gazos hely. 2. nedves, vizes hely. 3. árok, gödör./.../A szó eredeti jelentése 'szűk hely, kis gödör' lehetett.”³⁶ Ebből a harmadik jelentése – tehát az árok és gödör, a *kotor* igéhez hasonlóan – úgymond hangutánzó alapra vezethető vissza! Kétkelünk. Vagy mit gondoljunk a *kotús* szavunkról? Ez is hangutánzó? **TESZ: kotú, kótó, kuta J**: 2. nádtorzs. – 1. A *kotyog* kiterjedt családjába tartozó igenévi származék. – 2. a *kutyorodik, kotyor* szavakkal lehet legközelebbi kapcsolata.”³⁷ Egyébként további jelentései az *Új Tájszótár* szerint: állott, poshadt <víz>; mocsárszagú, ill. ~ízű; kátyús, gödrös <terület>; vízenyős vadvizes, zsombékos, laza szerkezetű talaj. Másik jelentése: „**kotús**² mn *kotús*: nádtorzzsal és egyéb törmelékekkel borított terület”. „**kotúvágó** fn *kutuvágó*: learatott nád tövének kiszedésével foglalkozó ember”.³⁸

Sokkal közelebb áll ezekhez a fogalmakhoz itt is a nádból, ágakból fonott viskó, kunyhó szavunk.

Gondoljunk végig! A fél világ a *K-T* vázú *viskót/kunyhót/ideiglenes lakot* jelentő szavukat a számukra ismeretlen *fonna, kötni* ős-szóra vezeti vissza. Csak mi magyarok vagyunk a kivétel. Mi letagadjuk a sajátunkat, s nekiállunk böszén *hangutánozni*! Mi *kot-kod*-ácsolunk, *koty*-ogunk, *kot*-nyeleskedünk, *kuty-kuty* ugatunk stb.! Hát nem gyönyörű? Ez már az agy mosás magas foka!

³⁶ *TESZ II, op. cit.*, 596.

³⁷ *TESZ II, op. cit.*, 594.

³⁸ *Új Magyar Tájszótár* 3, Akadémiai Kiadó (Budapest, 1992), 517.

³⁴ *TESZ 2, op.cit.*, 154

³⁵ *TESZ 2, op.cit.*, 154

EGYIPTOLÓGIA

A „kútya” sem veszi észre, hogy ebben a szócsaládban is az Európa-szerte közismert KoT alaptő uralkodik, melyről elmondhatjuk, hogy származása a külön-bejárátú, saját, ősi *köt/kötöz* igénkhez vezethető vissza.

A fent bemutatott nyelvészeti *salto mortale* csak akkor válhat szükségessé, ha a *köt* szavunk vál-

tozatlan formáját és jelentését letagadva hangalakját – az ún. szabályos hangváltásokon keresztül – a magyarok számára ma már felismerhetetlen **kütke* ősetimológiára akarják visszavezetni.

Hogy ennek mi az értelme? A fentiek értékelését, és a feltett kérdésre adandó választ önökre bizzuk...

Ad 2./ a **ház** jelentésű **hūsa*

huis	ó-németalföldi	:	<i>hus</i>
	közép-németalföldi	:	<i>huus</i>
	ó-szász, ó-felnémet, ó-fríz, ó-angol	:	<i>hus</i>
	ó-norvég	:	<i>hūs</i>
	az indo-európai tő jelentése 'befedni', amiből a		
latin	:	<i>custos</i> [őr]	
angol	:	<i>to hide</i> [eltakarni, eldugni]	
Haus	közép-felnémet	:	<i>hūs</i>
	ó-felnémet	:	<i>hūs</i>
	ó-szász	:	<i>hūs</i>
	gótban	:	<i>-hūs</i>
	ó-angol, ó-frízben	:	<i>hūs</i>

Származása tisztázatlan.

(Az ismétléseket az átírás eltérései tették szükségessé.)

Czuczor és Fogarasi a hasonló jelentésű lakhatási alkalmatosságokat bizony még összemosta. Érdemes felsorolásukat itt mégis áttekinteni:

HÁZ	latin-olasz	:	<i>casa</i>
	spanyol	:	<i>casa, caza</i>
	német	:	<i>Haus</i>
	dán, svéd	:	<i>hus</i>
	angol	:	<i>house</i>
	wend	:	<i>hisha</i>
de... ide sorolják a:			
	horvát	:	<i>kusha, kutja</i>
	szanszkrit	:	<i>kutisz, kutasz (bekerítés, ház); kut (föd, tartalmaz) gyöktől</i>
	finn ágakban előforduló	:	<i>koti, kota, kat, chot, choat, koat</i>

„Mind ezeket öszve hasonlítván látjuk, hogy közgyökük *ha, ho, hi*, vagy keményebben kiejtve *cho, ko, ka, ku*, melyek a magasságot, födelet, tetőt, takarót, héjat, kérget jelentő *ha, he, hi, ho, haj, héj*, magyar gyökökkel részént rokonok, részént ugyanazok.”

A latin nyelvterület *casa* szava alakját és jelentését tekintve a *kas/kosár* szóval rokon, melyről a *TESZ* szerkesztői szerint tudni illik, hogy szláv eredetű szóátvétel. Vö.: kocsi-kas, varsaféle, mellkas, méhkas stb.

Haus, hus, huis, house, sőt ezek után ide vesszük a magyar *ház* szavunkat is, a **hūsa* ősetimológiára vezethető vissza.

Csakhogy onnan már nincs tovább!

Uralisztikai szakértőink kénytelenek voltak bevallani, hogy „A szó (**kota*, sic!) indoeurópai kapcsolatai további vizsgálatot kívánnak.” *TESZ*. Másrészt az indoeuro/germán szakértők is megakadtak: „Herkunft unklar.“ Kluge.

Kereken, senki nem tudja Európában, hogy a szél-tében-hosszában közhasználatú *ház* szó honnan származik!

A fentiekben már kimerítően bemutatott indoeurópai

Feltételezéseinket Tarr László *A kocsi története*-ből

vett idézetével folytatjuk:

„Ammianus Marcellinus például a következőket írja az alánokról: „...nincsenek kunyhóik, sem az ekét nem ismerik... Szekereiken laknak, amelyet ívben görbített kéregtető borít; rajtuk vonulnak a végtelenbe nyúló sztyeppén. Ha jó legelőhöz érnek, akkor taligáikat körbe állítják, és vadállatok módjára gondoskodnak élelmükről. Ha a fű elfogyott, akkor az egész társaság továbbindul kocsijaival. A kocsin egyesül a férfi és a nő, ott születnek és nevelődnek az utódok. Ez az állandó lakhelyük, és bármerre vándorolnak, ez jelenti az alánoknak az otthont.” /.../ Hérodotosz elmondja, hogy félgömb alakú kocsi volt a lakásuk (a szkítáknak, sic!). Egy Hippokratésznek tulajdonított értekezés fantasztikus leírást ad erről a kocsiról: szerinte egyik másik kocsinak két, másoknak három „szobája” volt, jó védelmet nyújtottak eső, hó és vihar ellen.”³⁹

A megoldás már régen itt hever a lábunk előtt, csak nem látjuk. Nevezetesen, azt a bizonyos kocsit/szekeret/taligát használták a vándorló népek

Ad 3./ **huta** jelentésű **hud*

A TESZ szerint:

ófelnémet	:	<i>hutta</i>
közép-felnémet	:	<i>hutte, hütte</i>
újfelnémet	:	<i>hütte, hutte</i> , ir. ném. <i>Hütte</i>
angol	:	<i>hut</i> 'kunyhó, bódé'
spanyol	:	<i>huta</i> 'vadászrak kunyhó'
francia	:	<i>hutte</i>
cseh	:	<i>hut</i> 'kohó, huta'
szlovák	:	<i>huta</i>
orosz	:	<i>зѹма</i> 'üveghuta';

A magyar *huta* egy korai úfn. **huttō*, esetleg **huto* alakból származtatható

Kluge szerint:

Hütte *Sf std.* (9. Jh.), mhd. *hütte*, ahd. *hutta*. Zu derselben Grundlage (g. **hud-*) wie *⁂Haus*.

Czuczor-Fogarasi szerint:

Egyébiránt magyar elemzéssel gyöke volna a fuvást jelentő, s *fu* hanggal különben is rokon *hu* vagy *hō*, melylyel meleget lehelünk, pl. midőn a havat, jeget el akarjuk olvasztani, s innen *da* vagy *ta* raggal lett *hu-da* vagy *huta* (= *hōde*, l. HŐD), azaz melegítő, olvasztó hely vagy eszköz, tűzhely; s magyarul épen csak ezen értelemben használják, midőn a német *Hütte* stb. más jelentéssel is bir. Eléjön *hōd* egy 1145-diki oklevélben: „super fossato quopiam Heudes hasvanya (Hődes-ásványa) vocato.” (Jerney

ház-nak, azt *húz*-ták magukkal. Erre építették, kötötték kunyhóikat, sátraikat, fonták nádból, ágakból, bőrből, vászomból a felépítményt, „szobáikat”, illetve a kocsi-kast. Lásd napjaink utánfutóját.

Amikor letelepedtek, akkor természetesen már nem húzták tovább. Erre mondta a *Klage/Nibelung Sirtóénekének* méltatója: „im Ostland ein „hus“, ein festes Haus“.

Mindmáig használjuk a következő kifejezést: „felhúzzák a házat“, „falat húzni“. Van-e valamilyen modern magyarázat a *házépítés* helyett *házat felhúz*, *falat húzni* igéink értelmezésére? Valószínűleg magaslatra húzták a lakhelyüket, a *húzt*, a falait, vagyis a házat. Innen eredhet a *hamar felhúzták* meglepetést jelző kifejezésünk. De ha már itt tartunk a ház falait a sarkoknál mindmáig *kötik*, a *házkötő* pedig a vályogfalak sarkait, koszorúját készíti összefont/összekötött szalmából/szerves anyagokból.

A rejtély megoldása tehát a magyar H-Ú-Z igénk. Ebből ered a főnévvé vált H-Á-Z szavunk, s ezt a szót vették át Európa-szerte a bemutatott népek is.

Nyelvkincsek).

Ez utóbbi magyarázat látszik a legértelmesebbnek, tehát a *hō+ta/da* → *hō+útja* → *huta*.

* * *

A fentiekben megismerkedhettünk a *ház*, a *kunyhó*, és a *huta* fogalmak modern nyelvekből követhető származtatásával, ősi alakokra történt visszavetítésével. Viszont nem vizsgáltuk mind-ezidáig a Szentírásban található utalásokat.

Mózes II. könyvében a következőket olvassuk:

„Sátorokban lakjatok hét napig, minden benszülött sátorokban lakjék Izráelben. Hogy megtudják a ti nemzetségeitek, hogy sátorban lakattam Izráel fiait,

³⁹ Tarr László, *A kocsi története* (Corvina, 1968), 99-100

*a mikor kihoztam őket Égyiptom földéről. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek.*⁴⁰

Vladimir Dal erről így ír:

„**КУЩА**, -щица ж. сень, скиния, шатер, наметь, палатка, ставка, шалаш, балаган, курень, навес, беселка; хижина, временная лачуга в лесу, на безлюдьи. **Кущи** мн. или **кучки** южн. зап. жидовский вешний праздник в память странствия с Моисеем; все выбираются из домов в шалаша, кущи.”⁴¹

Fordításunkban: **kuscsa**, lombsátor, tabernákulum, sátor, hálászáló, sátor, főhadiszállás, fakunyhó, vásári sátor, egyszerű kunyhó, ernyő, kerti ház; kunyhó, átmeneti hajlék az erdőben.

Kicsi vagy **kicski** délkeleti tavaszi zsidó ünnepnap a Mózesel történt vándorlás emlékére; mindenki kiköltözik a házból a kunyhóba, a **kicsi**-be.

A szakszótárban a következő áll:

„**күща**<f.; 4а> † 1 †/poët. tent; hut ▪ **праздник** күщей *jds.* loofhuttenfeest.”⁴²

Fordításunkban: **күща** <nőnemű> archaikus, költői sátor, kunyhó ▪ ünnepnap zsidó leveleskunyhó-ünnep.’

A **kuscsa** szó tehát a zsidó vallás *lombtetős-sátor* ünnepe: **szukot** (héberül: תוכוס, *sátrak*), a *sátrak* ünnepe.

„**szukót**, *szukkót* <héber>: a *sátrak* ünnepe, →*sátoros ünnep* a zsidóság pusztai vándorlásának emlékére. Az ünnepen négy növény – citrus (→ *etrog*, →*citronád*), sűrű lombú fa (mirtusz, *hádász*), fűzfa (*árává*) és pálma(*luláv*, *erről kapta a csokor a nevét*) – gallyaiból, ágaiból lombsátrat (*szukká*) építenek, és hálát adnak Istennek a föld termékenységéért. A hetedik nap különleges szokása a fűzfaágakból kötött csokor megrázása: a levelek lehullanak a bűnöktől való szabadulás jelképeként.”⁴³

A csokor neve *luláv* (לולב).

„A sátorok ünnepét hét napig tartsd, mikor begyűjtöd a termést a te szérűdről és sajtódról. És örvendezz a te ünnepeden, te és a te fiad, a te leányod, szolgálád és szolgálóleányod, a lévita, a jövevény, az árva és az özvegy, akik belől vannak a te kapuidon. Hét napig ünnepelj az Úrnak, a te Istenednek azon a helyen, a melyet kiválaszt az Úr, mert megáld téged az Úr, a te Istened minden termésedben, és kezeidnek minden munkájában; azért örvendezz igen!

⁴⁰ Mózes II. könyve 23. fejezet 42–43. verse (Károli Gáspár fordítása)

⁴¹ Толковый словарь В. Даля, ON-LINE, КУРА-КЯХТИНСКИЙ.

⁴² Honselaar W., *Groot Russisch-Nederlands Woordenboek*, (Pegasus, 2005), 556.

⁴³ *Magyar Nagylexikon*, Tizenhetedik kötet (Budapest, 2003), 43

Minden esztendőben háromszor jelenjen meg közüled minden férfiú az Úrnak, a te Istenednek színe előtt azon a helyen, a melyet kiválaszt; a kovásztalan kenyerek ünnepén, a hetek ünnepén, és a sátorok ünnepén. De üres kézzel senki se jelenjen meg az Úr előtt!”⁴⁴

A héber *szukkot* – a *sátrak ünnepe* – összetett szót a *szuk*, és a *kot* vázakra bonthatjuk fel. A *kot* tő a *köt/kunyhó* jelentésével már megismerkedtünk. A *szuk* viszont az első látásra a *szűk*, esetleg az *össze* jelentéssel azonosítható.

A margóra kívánczik a közismert *szuk* szó, mely az arab bazar-negyed sátrait jelenti. „Soek [bazarstraat] •1886•< ar. *Sūq* [bazarstraat, markt]”⁴⁵ Magyarul bazarútca, piac.

A *szuk* fordítottja viszont – bizonyára véletlenül – a szláv **күща** szóban jelentkezik, melynek ugyancsak *sátor*, *kunyhó* jelentése még nagyobb csodának számít.

Másrészt felismerni véljük a *szuka* szót is.

Ezt a feltételezést látszik alátámasztani G.H. Cohen Stuart theologus megállapításai is:

„Uitbundigheid kan ontarden in losbandigheid. Blijkbaar liep het tijdens Soekkot wel eens uit de hand. In veel uitgaven van het Nieuwe Testament is Johannes 7:53-8:12 tussen haken geplaatst, want dat gedeelte ontbreekt in de oude handschriften. Het daar vertelde verhaal van de overspelige vrouw zou zich heel goed hebben kunnen afspelen tijdens Soekkot. Het zou kunnen gaan om tot losbandigheid omgeslagen uitbundigheid tijdens Soekkot. Dat het feest erg uitbundig kon worden, blijkt uit Bavli Soekka 51^b.”⁴⁶

Fordításunkban: ‘A kicsapongás a korlátok levetkőzéséhez/szabadossághoz vezethet. Ez gyakran megtörtént a Sukkot alkalmával. Az Új Testamentum számos kiadásában János evangélista ide vonatkozó verseit idézőjelbe tették, mert ez a rész hiányzik az eredeti kéziratokból. Az ott szereplő történet a házasságtörő asszonyról könnyen lehet, hogy a Sukkot idején játszódott le. Mindez elérheti a szabadosságba átcsapó kicsapongást a Sukkot idején. Az, hogy az ünnep meglehetősen kicsapongó lehet, Bavli Soekka-nál olvasható.’

„SZUKA, fn. tt. *szukát*. 1) Az ország több vidékein jelent nőstény ebet. Egyezik vele a szláv *szuka*. A persában *szak* am. kutya, Herodot szerint pedig régi mész vagy más nyelven *szpaka* szintén nőstény ebet jelentett.”⁴⁷

⁴⁴ Mózes V. könyve 16. fejezet 13-16. verse (Károli Gáspár fordítása)

⁴⁵ Van Dalen, *op. cit.*, 818

⁴⁶ Dr. G.H. Cohen Stuart, *Joodse feesten en vasten*, [magyarul zsidó ünnepek és böjtök] Ten Have (Baarn, 2003), 255.

⁴⁷ Czuczor-Fogarasi 5., *op. cit.*, 1466.

Kérdés, vajon vonhatunk-e párhuzamot a nőnemű *kúscsa*, és az ellentétes irányban olvasott változata a *szuka* között? A magyar nőstény ebet/kutyát jelentő *szuka* szó szláv (*çyka*, nőnemű kutya) – perzsa – méd (*spaka*, nőstény eb) változata az ugyancsak hasonló hangalakú *kútya* szavunkhoz vezet. S még ma is a *szuk*-kal azonos jelentésű kunyhót jelöljük vele. Kereken, a magyarban is él mindkét szó, azaz a *kútya* és a *szuka* szavunk összetétele a *sukkot* szóban – összevonva – megtalálható.

Most már csak azt kell eldönteni, hogy ez az összetett szó, illetve elemei honnan származnak? Kikiktől és mikor vette át az azonos jelentésű, és összezsengő szavakat?

„**Laubhüttenfest** (hebr. *ħag hassukkōt*, gr. *skēnopēgia*)”⁴⁸

„†scenopegia, ae, nn. [*σκηνοπηγια*] a zsidók sátoros ünnepe.”⁴⁹

„**Hütte** (hebr. *sukkā*, auch *sōk*, gr. *skēné*) im Unterschied zu → Zelt, Haus und Höhle ein nur für vorübergehenden Aufenthalt aus Zweigen und Laub errichteter Schutz für Mensch und Vieh.”⁵⁰

Fordításunkban: 'A különbség a sátor, a ház, és a barlang-gal szemben az embernek és állatnak gallyakból és lombokból készített menedékben történő átmeneti tartózkodás.'

Mind a két görög szóban jól látható az *S-K* más-salhangzók → *suk*-ból való származása.

Az érdekességet a sátor elé illesztett *ħag has-sukkōt* toldalék jelenti. Első megközelítésben az előtag a magyar *ħag* szóval lehetne azonos, mi több, a *has* szó sem ismeretlen előttünk.⁵¹ Ha ezt a *szuka* ugyancsak magyar szavunkkal összeolvassuk, akkor a héber mondatban a nemi aktus leírását, és tárgyát véljük felfedezni a számunkra mindmáig értelmes *ünnep/ħag-has-szuka/ot* leírásban. Sőt, a szó végén a tárgyeset *t*-jét is megtaláljuk. Óhatatlanul Sára egyiptomi szolgálólányának neve tolakodik elő → Hagar, aki a fősátorban a gyermekáldás elmaradásával (Izsák csak később született) Ábrahám első szülöttét, Ismailt hozta a világra. Az isteni kegyből mégis teherbe esett Sára később kiüzte őket a sivatagba. Feltevésünkben "lakhelye" a *suk*, *szűk*, *szuka*

[esetleg FO KuS, Hagar *kusita* leány volt] nevet kapta. A *suk* nem volt állandó lakhely.

„**HÁGÁS**, (há-g-ás) fn. tt. *ħagás-t*, tb. ~ok. 1) Magasra lépés, mászás, felmászás. 2) Midőn a hímállatok, különösen csödörök, bikák, kosok nemzés végett a nőstényekre ugranak.”⁵²

„Sukkoth (hebr. *sukkōt*). – 1. Ort, den die aus Ägypten abziehenden Israeliten berühren. Der Name ist die hebraisierte Form des aus äg. Quellen wohlbekanntes *Teku*, heute *tell el-maschūta* im *wādi et tūmilāt*.”⁵³

Fordításunkban: 'Település, melyet az Egyiptomból kivonuló izraeliták (útjuk során) érintettek. A név héberre átalakult formája az egyiptomi forrásokból jól ismert *Teku*-nak, mai neve *tell el-maschūt* a *wādi et tūmilāt* -ban.

Érdekes módon (megint) a helységnevet fordítottja jelentkezik a héberben: (*suk*) *KoT* → (*kus*) *TeK-u*.⁵⁴ Az egyiptomi helységnevet viszont a *T* palatalizált változatával írták, azaz *Ty*. Mély magánhangzós változata a *KuTy* tövet eredményezi (a *Teku*-ban nemhiába szerepel az *u* hang). Emlékeznek még a dunántúli nyelvjárásunk viskót jelentő szavára, a *kútya* → *KúTya-ra*?

Ismét a margóra szántuk: a kettyenteni – nemi közösülés, (argó) – szó is ide vezethető vissza.

KETTYENT, (kety-ty-en-t) mivel. m. *kettyent-itt*, htn. ~ni v. ~eni, par. ~s. Valamivel vagy valami által *kety* hangot ad. Szájával *kettyenteni*. Ostorral *kettyenteni*. Cz-Fo

A *TESZ* felvetette gyűjteményébe a *kettyint* szót: J.: 3. 1930: 'nemileg közösül'.⁵⁵

Másrészt:

„Kettyentő: csikó (Baranya m. Magyar-Egregy Kassai J. Szókönyv III. 163)”⁵⁶

A szájak tehát félreérthetetlenül Egyiptomba vezetnek.

* * *

Itt az ideje visszatérnünk az elején 'árván' hagyott hieroglifákhoz:

Megállapítottuk, hogy

⁴⁸ Bo Reicke L. Rost, *Biblisch-Historisches Handwörterbuch* (Göttingen, 1964), 1052.

⁴⁹ Finaly Henrik, *A latin nyelv szótára*, Virtualis.

⁵⁰ Bo Reicke L. Rost II, *Biblisch Historisches Handwörterbuch* (Göttingen, 1966), 754.

⁵¹ A *ħag* valószínűleg a *ħag* = *ünnep* héber szóra vezethető vissza.

⁵² Czuczor-Fogarasi II., *op. cit.*, 1286.

⁵³ Bo Reicke L. Rost III, *op. cit.*, 1887.

⁵⁴ A *kus*-okról tudni illik, hogy az egyiptomiakkal állandóan harcban álló, később hozzájuk csatlakozott, a Nílus felső folyásánál élt, lenézett pásztornép volt.

⁵⁵ *TESZ* II. *op. cit.*, 476.

⁵⁶ Színyei József *Magyar Tájszótár* (Nap Kiadó, 2003), 1121.

1.) A kőépítményeket a PoR-PaLota jelével látták el: house. Ideo. in pr. 'house'.

2.) A ház, szoba, menedék jele a csigaházhoz hasonló hieroglifa: O₄ reed shelter in fields. Ideo. in   h 'room(?)'. Hangértéke H. A csiga is húzza/viszi a HÁZ-át.

3.) Az ideiglenes hajlékokat viszont nádból, ágakból kötötték, ennek a hieroglif megfelelője: „M₃ branch. Ideo. in ht 'wood', 'tree'. Hangalakja a nemzetközi transliterációs értékek alapján K-T → KÖT.

4.) Tartozunk még a HuTa/olvasztókemence hieroglif változatával. Ime: „ hwt Feuer, Glut⁵⁷; „hut, hutut , to burn, flame⁵⁸ A nemzetközi hangalakja H-W/U-T → H-Ö-T-ad (Hőde) mellett a (csiga)HÁZZal jelzik milyenségét.

III./ Összefoglalás

Összefoglalva a tervezettnél terjedelmesebbre dagadt tanulmányunkat megállapíthatjuk, hogy az ősi egyiptomi hieroglifákkal írt fogalmak, mind hangalakjukban, mind jelentésükben máig követhetők. A teljesség igénye nélkül összeállított felsorolásokban bemutatuk a három – egymástól jól elkülöníthető – ház, köt és a huta szavak változatait. A bibliai és héber analógiákon (néha csak feltételezéseken) keresztül eljutottunk, az indoeurópai és az uráli csillaggal jelzett ősetimológiákhoz. Nyilvánvalóvá vált, hogy a származtatási nehézségekkel küzdő (Herkunft unklar) indoeurópai etimológusok a három jelzett fogalmat annak rendje és módja szerint három különböző ősalakra vezették vissza. Neműgy a finnugor elmélet hirdetői. Számunkra megmagyarázhatatlan okokból a magyar nyelvet kiemelték a nemzetközi, de ugyancsak az ún. ugor hangváltási rendszerből, és a vizsgálatunk tárgyát képező ház szavunkat összemosták a mindenhol kunyhó jelentésű *kota ősalakkal. Erről az ősalakról viszont kiderült, hogy azonos az indoeurópai *kuta ősetimonnal.

A felsorolt adatok alapján rámutattunk arra is, hogy nyelvünk a többi modern nyelvvel együtt ugyancsak megőrizte mindhárom jelzett fogalmat. Következésképpen a finnugor elmélet kutatói által felállított

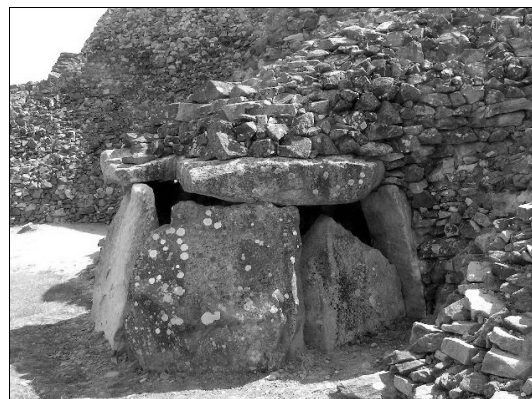
vizsgálati módszernek – a szabályos tendenciaszerű hangváltozásoknak – nincs helye a ház szavunk származástani levezetésében.

Összehasonlításunk eredményeként megállapíthattuk, hogy a *kot → kunyhó/viskó jelentésű összó a magyar köt szóval azonosítható, hieroglifás alapja az ugyancsak K-T vázú ht jel. Másrészt az indoeurópai nyelvekben szerteszét meghonosodott *hūs/*hūsa alak a magyar ház szavunk párja, alapját minden bizonnyal a húz ige képezi. Hieroglifás őse a szoba/hajlék a mezőn jelentésű, de ugyancsak Ház hangalakú h jel.

Következésképpen nyelvünk eredetét máshol, valójában sokkal régebbi időkben kell keresni!

Mindez a bevezetőben bemutatott, s általunk alkalmazott, közvetlen hangtani és szemantikai összehasonlítás logikai rendszerére támaszkodik. Az ún. „magyar akadémiai nyelvtudomány” szabályos hangváltozásokból épített kétes oltárán viszont ez a megközelítés egyszerűen értéktelen, elvetendő, sőt, többek szemében egyenesen kártékony. Számukra a nyelvészeti analfabétizmussal azonos.

Ennek megítélését az önök bölcsességére bízuk...

Tumulus de Barnenez - Bretagne (Internet képek)

⁵⁷ Hannig R., *Großes Handwörterbuch Ägyptisch-Deutsch* (Mainz, 1995), 490.

⁵⁸ Budge E.A.W., *An Egyptian hieroglyphic dictionary*, Vol.1. (Dover Edition 1978), 444a.

Götz Attila

Betonból öntötték az egyiptomi piramisokat?

Még napjainkban is folyamatosan nő azoknak a teóriáknak a száma, amelyek az egyiptomi piramisok építési technológiáját firtatják. Az elképzelések többsége nélküli a mindenre kiterjedő tudományos igényességet, egy évtizedekkel ezelőtti napvilágot látott elmélet módosított változata azonban racionális választ adhat néhány régen megfogalmazott kérdésre.

Az ember retteg az időtől, az idő retteg a piramisoktól, mondják az egyiptomiak. Oly régóta állnak ezek az építmények, hogy már a Római Birodalom idején is irodalmi közhelynek számított, ha valaki a halhatatlanság és az időtlenség szimbólumaként utalt rájuk. Jelenlegi ismereteink szerint az első piramisokat több mint 4500 évvel ezelőtt, az Óbirodalom (i.e. 2635–2155) idején kezdték el építeni, közülük a legmonumentálisabb Hufu (görögül Kheopsz) nevéhez fűződik.

LENYŰGŐZŐ TELJESÍTMÉNY

Az ókori világ hét csodája közé sorolt gízai piramisok legnagyobbika rengeteg régésznek, mérnöknek és építésznek okozott már komoly fejtörést. A kérdés az, hogyan építették? A szakértők úgy becsülik, hogy az eredetileg 147 méter magas Nagy Piramis mintegy 2,5 millió kőtömbből áll, melyek súlya átlagosan 2,5 - 3 tonna, de találhatunk köztük akár 40 tonnás darabokat is. A feltételezések szerint az építkezés nem sokkal Hufu trónra kerülése után (i.e. 2551) kezdődött, és mintegy 20 évig tartott. Ebből következően az építőknek évente kb. 125 000 kifaragott és lecsiszolt mészkőtömböt kellett Gízába szállítani, illetve ott a megfelelő helyre bedolgozni. A feladat nem triviális, hiszen napi átlagban mintegy 350 darabról beszélünk, ami azt jelenti, hogy kb. három-négy percenként került a helyére egy kőmonstrum (feltéve persze, hogy a munkások éjjel-nappal dolgoztak). Rejtélyes technológia, lenyűgöző teljesítmény.

PIRAMIDOLÓGIA

A piramidológia „tudománya”, melynek eredete egészen Hérodotosz koráig nyúlik vissza, pont az efféle rejtélyek magyarázatával foglalkozik. Az ókori görög történetíró az első, akitől írásos beszámoló maradt ránk a Nagy Piramis építéséről, jóllehet, már ő is kétezer éves távolságból tekintett vissza az eseményekre. Elmondása alapján az építmény lépcsőzetesen készült, és a kőtömböket rövid fagerendákból szerkesztett gépezetek segítségével húzták fel fokról fokra. A siker érdekében – Hérodotosz szerint – Hufu szinte minden egyiptomit munkára kényszerített. Diodórosz, egy másik ókori történetíró elődjétől eltérően azt sem tartotta kizártnak, hogy a fáraók monumentális emlékműveit nem is emberek, hanem egyenesen az istenek építették. Innen már csak egy lépés választ el attól, hogy azokról a teóriákról is beszéljünk, amelyek földönkívüli beavatkozást valószínűsítene, de az úgynevezett piramidióták felségterületére ezúttal nem merészkedünk be.

A legáltalánosabban elfogadott elmélet szerint a köveket – fából készült csúszkák vagy görgők segítségével – rámpákon juttatták fel a megfelelő magasságba. Ezek formájáról sokféle elképzelés létezik (egyenes, a piramis testét spirálisan körülölelő vagy belső rámpa [1], és használatukra több lelőhelyen, így Gízában is találtak bizonyítékokat. Anyaguk valószínűleg mészkőtörmelék, tafla (helyi sivatagi agyag) és gipsz keveréke lehetett. Sokan vélekednek azonban úgy, hogy ez a megoldás

Hufu emlékműve esetében nem ad megnyugtató választ minden kérdésre. A megfelelő magasságú és dőlésszögű rámpa elkészítése, illetve folyamatos karbantartása ugyanis majdnem akkora feladatot jelentett volna, mint maga a piramis megalkotása. Hosszát és magasságát az építkezés során folyamatosan az építmény aktuális magasságához kellett volna igazítani, arról nem is beszélve, hogy egy, a piramis tetejéig vezető egyenes rámpának a számítások alapján legalább 2 km hosszúnak kellett lennie. A rámpaproblémán kívül az is élénken foglalkoztatja a szakembereket, hogy az egyiptomiak miként tudták milliméteres pontossággal egymás mellé helyezni a masszív kőtömböket. Bárhogy is oldották meg, a kivitelezés irtatlan erőfeszítést, precíz mérnöki munkát és magas fokú szervezést követelt.

HAJSZÁL EGY KŐBEN

A 80-as évek elején egy francia kémikus-professzor, Joseph Davidovits igen eredeti elmélettel állt elő. A piramishól és annak környékéről vett anyagminták elemzése után arra a következtetésre jutott, hogy az építmény tömbjeit nem a környező bányákban faragták ki, majd vonszolták helyükre, hanem egyszerűen a helyszínen öntötték formába. Az eljárás hasonlatos lehetett ahhoz, ahogyan ma az úgynevezett portlandbetont [2]keverik az építkezéseken (ennek technológiáját egyébként a rómaiak dolgozták ki 2000 évvel ezelőtt). Davidovits szerint az egyiptomi munkásoknak lényegében csak mészkőtörmelékre, agyagra, mészre illetve vízre volt szükségük, majd ezek összekeverése után olyan betonszerű építőelemeket kaptak, amelyek megszilárdulva a természetes mészkőhöz hasonlítanak. Az anyagminták mikroszkopikus vizsgálata közben a francia kémikus egy másik meg-

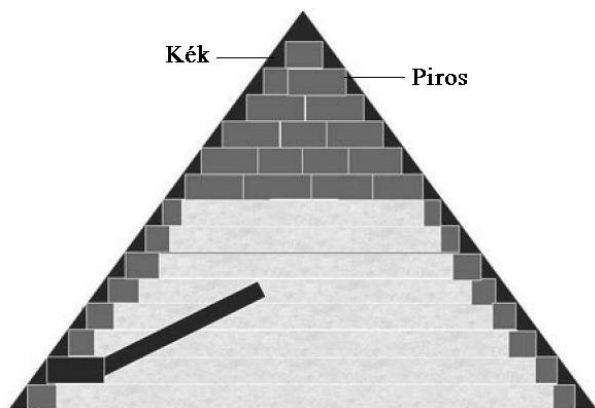
lepő felfedezést is tett: az egyik kőmintában olyan szerves rostanyagra bukkant, ami eredetileg emberi hajszál lehetett. De miként kerülne hajszál egy olyan kőtömbbe, amit kőbányában faragtak ki? Sehogy, hangzik Davidovits válasza. A francia professzornak egyébként a piramisokból vett anyagmintákból kiindulva sikerült egy olyan, mészkőalapú receptet is kikísérleteznie, amelynek alapján megfelelő szilárdságú betontömbök, úgynevezett geopolimerek készíthetők. Mindezek ellenére elméletét az egyiptológusok többsége nem fogadta kitörő örömmel, és elsősorban arra hivatkozva utasították el, hogy annak bizonyítékai tudományosan nem elég megalapozottak.

HIBRID PIRAMIS

Több mint két évtizeddel később Gilles Hug professzor, a francia űrkutatási hivatal (ONERA) szakértője és Michel Barsoum, a Philadelphiai Drexel Egyetem professzora olyan kőzetmintákhoz jutott, melyek Hufu piramisának külső borításából és az építmény belsejében található folyosók faláról származtak. A két kutató három éven keresztül a legmodernebb eszközökkel (röntgensugár, elektronmikroszkóp, mikroszonda, plazmaégő) tanulmányozta a kapott anyagminták szerkezetét, és azokban olyan vegyi reakciók nyomaira bukkantak, amelyek természetes körülmények között nem fordulnak elő, tehát csak mesterséges eredetűek lehetnek. Úgy találták, hogy a minták mikrostrukturális felépítése olyan újraalkotott mészkőnek felel meg, ahol a ragasztóanyagot (cementet) szilícium-dioxid vagy kalcium-magnézium-szilikát helyettesíti. A két professzor a kutatás eredményeire támaszkodva azt feltételezi, hogy a Nagy Piramis mintegy 20 százaléka, tehát külső és belső borítása, valamint felső egy harmada mesterségesen elő-

állított, helyben öntött kövekből készült.

A kékekkel jelölt kövek Barsoum és Hug anyagvizsgálatai alapján bizonyosan betonból készültek. A pirossal jelölt tömböket feltételezésük szerint szintén betonból öntötték.

Elméletük szerint az ókori egyiptomiak úgy gondolták, hogy elég a külső, nagy kőtömböket precízen, „betonból öntve” elkészíteni, mert így a beljebb elhelyezett és valóban kőbányákból származó mészkőtömböket nem kell alaposabban megmunkálni. Hufu óriási piramisa tehát tulajdonképpen egy hibrid gúla (szemben Davidovits elméletével, miszerint az egész mesterséges kövekből áll), melynek elkészítéséhez szükség volt ugyan rámpára is, de azt csak az építmény magasságának feléig kellett felhúzni. Nem nehéz belátni, hogy ez mennyivel könnyebb feladatot jelenthetett a munkásoknak.

AZ EGYIPTOMI RÉGÉSZETI HIVATAL KÖZBESZÓL

Barsoum és Hug elméletének természetesen ellenzői is akadnak, akik azt állítják, hogy a betonkészítéshez az ókori egyiptomiaknak hatalmas mennyiségű krétára és szénre lett volna szüksé-

gük, ami aligha állt rendelkezésükre. A kritikusok másik ellenérve, hogy eddig semmilyen bizonyíték nem került elő arra vonatkozóan, hogy az építőmunkások öntőformákat használtak volna a mesterséges kőtömbök elkészítéséhez. Azt egyébként maguk a kutatók is elismerik, hogy hipotézisük minden kétséget kizáró bizonyításához további kőzetmintákra lenne szükség, ezek beszerzésére azonban jelen pillanatban nincs lehetőségük. Ennek oka, hogy dr. Zahi Hawass, az Egyiptomi Régészeti Hivatal főtitkára és egyben a gízai piramisok ásatási területének igazgatója egyszerűen nem ad rá engedélyt. Hawass nem csupán valószínűtlennek tartja Barsoum és Hug feltételezéseit, hanem az általuk felhozott bizonyítékok hitelességét is megkérdőjelezi. Az egyiptomi főrégész azzal érvel, hogy a Nagy Piramist a történelem folyamán már jó néhány alkalommal restaurálták, és ehhez az esetek jelentős részében betont használtak. Hawass szerint a két kutató által vizsgált minták minden bizonnyal az építmény azon részeiből származnak, amelyek korábban felújításon estek át. Persze, ez nyilván csak akkor derülne ki teljes bizonyossággal, ha Barsoumék engedélyt kapnának a további vizsgálódásra, de ez valamiért nem áll érdekében az egyiptomi régészeknek. Szakmai féltékenységről van szó? Vagy csak azt szeretnék elkerülni, hogy fény derüljön egy több ezer éves titokra, mert akkor a piramisok vesztésének vonzerejükből? Nem tudni. Bár valószínűleg semmilyen befolyással nincs az elmélet körüli vitákra, mindenesetre érdekes egybeesés, hogy Zahi Hawass éppen Philadelphiában szerzte régészeti diplomáját, pont abban a városban, ahol Michel Barsoum, aki egyébként egyiptomi származású, jelenleg tanít.

EGY HAZAI SZAKVÉLEMÉNY

Dr. Harangi Szabolcs, az ELTE TTK Kőzettan-Geokémia Tanszékének vezetője szerint Barsoum és Hug elmélete mellett nem lehet egyszerűen elmentni, és azt nem lehet egyszerűen elutasítani, hiszen annak állításait tudományos adatokra támaszkodva fogalmazták meg. A két kutató által publikált kísérleti eredmények egyértelműen azt igazolják, hogy a kérdéses kőminták mesterséges eredetűek, vélekedik a magyar szakember. „A vizsgált kőanyagokban olyan fázisok jelennek meg, amelyek a természetben nem fordulnak elő,

és a bennük található kalcit és dolomit hidratált változata sem ismert természetes képződmény. Ezen felül a szilícium viszonylag nagy mennyisége szintén a minták mesterséges eredetét támasztja alá.” Harangi ugyanakkor arra is rámutat, hogy mint minden tudományos vizsgálat esetében, itt is lényeges tisztázni, hogy valójában honnan származnak a minták, és azok vajon tényleg jól reprezentálják a piramis teljes kőanyagát.

MARAD MÉG REJTÉLY ELÉG

Akik esetleg attól tartanak, hogy a betonból öntött piramis elmélete végül tényleg igaznak bizonyul, és a titok megfejtése után unalmasabbá válik a világ, ne aggódjanak, akad még elég rejtély a fáraók síremlékei körül. Gondoljunk csak a Nagy Piramis Királyi Kamrájának mennyezetét alkotó hetven tonnás gránittömbökre. Azon túl, hogy a mai napig nem tudjuk, miként voltak képesek az építők a helyszínre szállítani és precízen egymás mellé helyezni őket, megmunkálásuk módja is magyarázatra szorul. A gránit ugyanis az egyik

legkeményebb kőzet, az egyiptomiak viszont csak rézből készült szerszámokkal rendelkeztek, amik aligha voltak alkalmasak a rendkívül ellenálló tömbök megmunkálására. A Gízai Piramisok legkisebb tagjának, Menkauré fáraó emlékművének borítása szintén precízen faragott gránittömbökből áll. Készítésük módja egyelőre ismeretlen.

HIVATKOZÁSOK

- [1] <http://index.hu/tudomany/pira070403/>
[2] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beton>

Kiss István DLA* KURSZÁN VÁRA

A MŰLT

Kurszán vezér a magyar honfoglalás korában a szabír-onogur törzsszövetség egyik meghatározó katonai vezetője volt és magas méltóságok viselőjeként szerepel a magyar őstörténetben. Ennek ellenére annyira keveset tudunk róla, hogy még családi származása és rangja is bizonytalan. Anonymus a kazár szakrális fejedelem – a kagán – által kinevezett onogur helytartótól származtatja. Ezt az teszi hihetővé, hogy a honfoglalásban, meg a portyázásokban a kabarok katonai vezetőjeként vett részt. A források szerint rangban Árpád alatt állt. Padányi Viktor szerint ő volt a fejedelem kusanja/vezérkari főnöke. (Padányi, 377. p.) Diplomáciai tárgyalókészségét és hadsereg vezetési tapasztalatait Árpád annyira méltányolta, hogy 894-ben Böles Leó bizánci császár követét, aki szövetség

* Okleveles építészmérnök

ségi ajánlatot hozott urától a bolgárok elleni közös hadjáratra, ketten együtt fogadták és közösen döntöttek arról, hogy a császár ajánlatát elfogadják. Ennek a vállalkozásnak lett a végeredménye a honfoglalás, aminek során a magyarok keserves tapasztalatokat szereztek a bizánciak álnokságáról. Kurszán részt vett a 899-ben és 900-ban végrehajtott itáliai katonai vállalkozásokban is, majd onnan hazatérve kiverte a frankokat a Dunántúlról. Törzse ott telepedett le. 904-ben a bajorokkal folytatott béketárgyalást. Vendéglátói ünnepi lakomára hívták meg, de csalárd módon törbecsálták és orvul meggyilkolták kíséretével együtt.

Anonymus szerint Kurszán szálláshelye, a Castrum Cursan/Kurszán vára, Aquincumban állt, ahol két római körszínház is épült. Az egyik a katonavárosban 145-ben, a város déli peremén, a másik a polgárvárosban 162-ben, a város északi